



بابر منگولکی

مؤلف لره:

حلم یرقین و شفقه یرقین

۱۳۹۵ هجری ۲۰۱۷ میلادی

www.ezgu.org

اثر بېلگىلىرى:

کتاب آتى:	بابر منگولیکى
مؤلفلر:	محمد حلیم يارقين و شفیقه يارقين
نشر اپتووچى :	ا.م.ا. جنبشى، جوزجان فرهنگى شوراسى
بیرینچى باسمة پېرى :	جوزجان دولت باسمة خانه سى
سانى:	بیش یوز نسخه
بیرینچى باسمة ییلى:	شبرغان، جدى ۱۳۷۲
ایکینچى باسمة:	کتابخانه آنلاين يارقين
نشر ییلى:	هجری ۱۳۹۵
مقوا و بېتلر دیزاینى:	الماس بیانى بولوت



بابر منگوليگى

ظهيرالدين محمد بابر پادشاه توغىلگنى نىنگ
بېش يوز اوتوز تورتىنچى يىللى مناسبتى بىلن

مؤلف لى:

حلىم يارقىن و شىفته يارقىن

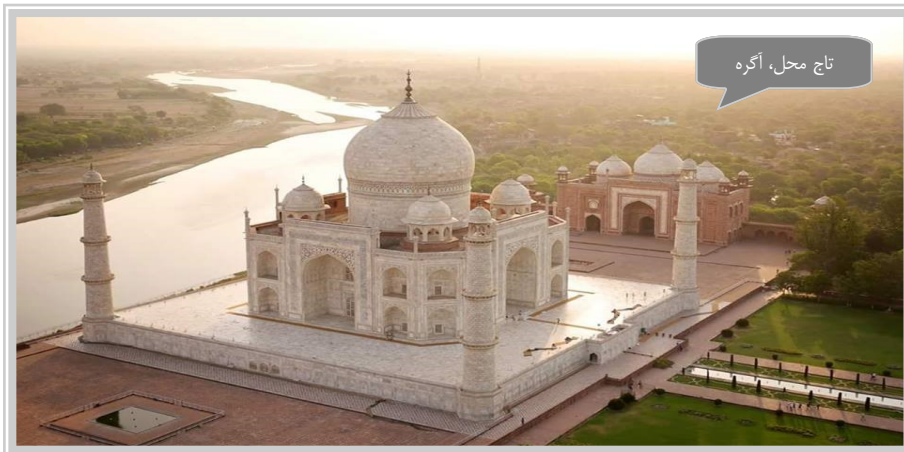
۱۳۶۵ جى ۲۰۱۷ يىلادى



ظهیرالدین محمد بابر نینگ مقبره سی، کابل



بابر باغی، کابل



تاج محل، آگره



انديجان: باير خلق ارا علمي سيميناري (2005ييل). اوتنگدن سولگه: حليم يارقين، دكتور شفيقه يارقين، دكتور بلال يوجيل و دكتور سيحان خانم (توركيه)





مطلب لر فرستى

بېتلر	يازوچى	عنوانلر	
۹	حليم يارقين	سۆزباشى	◆
۱۲	حليم يارقين	بابر اثرلرى	◆
۲۱	شفيقه يارقين	بابر معمالرى	◆
۳۳	مؤلفلر	«بابرنامه» دن قيزيق ...	◆
۳۸	حليم يارقين	بابر مکتوبلرى	◆
۵۲	مؤلفلر	بابر شعریده حکمتلى سۆزلر	◆
۵۸	شفيقه يارقين	بابر عايله سیده شعر و ادب	◆
۶۹	شفيقه يارقين	بابر شعرلریدن ترجمه لر	◆
۷۲	حليم يارقين	بابر حقيده يازيلگن اثرلر	◆
۷۹	مؤلفلر	بابر اجدادى و اولادیدن ...	◆
۸۰	شاعرلر	مشاعره	◆
۸۵	مؤلفلر	مأخذلر	◆

بسمه تعالی

يوز حمد انگا کيم حمدین انینگ اهل مقال
يوز ییل دپسالار توگاتماگای امر محال
وصفیدا خرد عاجز اپرور، ناطقه لال
نې نوع صفت قیلاى آنی؟ جل جلال
(بابر)

سۆزباشى

جهانده هر بير ملت نینگ اؤتميش تاريخى، فرهنگى بايلىگى، مىلى تاريخى و ادبى سيمالرى بۇلىب، اولرگه فخرلنه دى. عزيز يورتيميز افغانستانده گى اېل- اولوس، جمله دن توركى تيل اولوس هم اؤزى نینگ فخرلنووچى يوكسك تاريخى، فرهنگى و مىلى بايلىكلرى، پارلاق تاريخ و اؤلمس سيمالريگه اېگه دير. اؤلكه ميز، اينيقسه توركى تيل خلقلىرى نینگ اولوغ تاريخى، مىلى و ادبى سيمالريدن بيرى ظهيرالدين محمد بابر دور. دېمك، بو اولوغ ذات يكه بيزنينگ اؤلكه ميز يا كه ماوراءالنهر و هندوستانده گينه اېمس، بلكه بوتون جهان بۇيىچه داوروغى كېتگن سياسى، علمى و تاريخى سيمالردن بيرى دور.

بابر (۸۸۸ هـ. ق.) يىل، محرم الحرام آيى نینگ آلتينچى سيدة (ميلادى 1484 يىل، 14 نچى فبرورى) فرغانه ولايتى مركزى بۇلميش انديجان شهريده، تېمورىلر سالهسيگه تېگيشلى علمپرور و فضيلتلى بير عايلهده توغىلدى. آته سى اېسه ابوسعيد ميرزا اؤغلى عمرشېخ ميرزا-فرغانه ولايتى نینگ حاكمى اېدى.

بابر اؤن ايگى ياشده بۇلگنيده، اونينگ آته سى كوتيلمه گنده وفات اېتدى. عمرشېخ ميرزانينگ اوچ اؤغلى اره سيدة، همه دن كته سى بابر بۇلگنليگى اوچون او تختگه اؤلتيردى.

بیراق حریفلری احمد تنبل، محمد خان شیبانی و بشقه لرنینگ یوریش و باسیملری طفیلی فرغانه ده توره آلمه ی، آز ییگیتلری (چمه سی ایکی یوز کیشی) بیلن آمو سوویدن کبچیب، بدخشانگه باردی. کۆپ اؤتمه ی، کابلنی محمد مقیم خان ارغون ایلگیدن اېگلب آلدی. او اؤزینی کابلده «پادشاه» دېب اتهدی. تۇغرى انه شو زماندن باشلب بخت و یوتوقلر بابرگه یوز کبلیتیریب، نهایت (هجری ۹۳۲) بیلی هندوستانی سلطان ابراهیم لودی قۇلیدن تصرف قیلدی. بابر ۴۹ ییل اونوملی و کارنامه لردن تۇله عمر کۇریب، نهایت (هجری ۹۳۷) بیلی دوشنبه کونی، جمادی الاول نینگ بېشینچی سیده آگره شهزیده وفات اېتدی.

اونینگ تابوتی موقت صورتده او بېرگه کؤمیلدی. بیراق اؤزی نینگ وصیتی گه کۆره (او کابلنی جدا کۆپ سېور اېدی) میلادی (1530) بیلی اونینگ مجلل تابوتی کابلگه کبلیتیریلیب، «باغ بابر» ناملی بویوک و کۆرکم باغده دفن اېتیلدی. بوگون و کپله جکلرده، نه یلغوز تورکی تیل اولوسلر، بلکه بوتون جهان عالملى، بیلیم و تحقیقات مرکزلى بابر نینگ پارلاق و منگو شخصیتینی معنوی میراثلری طفیلی ارداقلب، حرمت قیله دیلر.

افغانستانده بیرینچی قتلہ (قویاش ۱۳۶۲ ییلی) افغانستان بیلیملر اکادمیسی تمانیدن بابر شخصیتی، توغیلگنی نینگ (۵۰۰) ییلیگی مناسبتی بیلن طنطنه لی بیر علمی سیمینار ارقه لی کابل شهزیده تجلیل قیلیندی.

حاضرگی کونده، افغانستان ملی اسلامی جنبشی نینگ فرهنگى هدفلى و یؤل-یۇریقلرى، اینیقسه اونینگ فرهنگسېور باشلیغى حرمتلى الحاج ستر جنرال عبدالرشید دوستم نینگ توجه سی طفیلی جنبش قلمرویده کؤپلر فرهنگى حرکتلر و یوتوقلر یوز بېریب توربیدی. اینیقسه بیللر و قرنلر بؤیچه محرومیت و ستم آستیده سقله نیب کپلگن تورکی تیل اولوس و بشقه لر، اؤزلری نینگ تیل، ادبیات، فرهنگلری و نهایت ملی اؤزلیک و حق-حقوقلرینی تانیب اېگه بؤلیشده یخشی و مناسب آدیملر کؤترماقده لر.

منه، شونداق اینتیلیشلر و ایزگو ایشلردن بیرری اہلیمیزنینگ اؤز تاریخی افتخاراتی و ملی و ادبی سیمالری بیلن کبنگ تانیشیش لری دور. شو یؤسونده، افغانستان ملی-اسلامی جنبشی جوزجان ولایتی فرهنگی شوراسی تمانیدن اولوغ شاعر و ادیب، اتاقلی مورخ و سیاستمدار ظہیرالدین محمد بابر توغیلگنی نینگ (۵۱۰) بیلیگینی شکوہلی تجلیل قیلیش دیر.

قۇلینگیزده گی اثر اوشبو مناسبت بیلن سیز حرمتلی ادب سہور اۇقووچیلر، شعریت شیدالری و تورک/اۋزبک تیلی مشتاقلری اوچون جدا آز فرصتده تیارلنگن.

افغانستان ملی-اسلامی جنبشی، جوزجان ولایتی فرهنگی شوراسی اوشبو مبارک محفل احتفالی گہ قۇلینگیزده گی اۋزبک تیلیدہ گی اثرنی، بابر روحی نینگ شادلیگی اوچون برچہ بابر سہور و ادبدوست وطنداشلریمیزگہ کیچیک بیر اہسدہ لیک و ہدیہ صفتیدہ پیشکش قیلیب، کؤپ قرہ لری بابر شخصیتی و سیماسینی آز بۇلسہ ہم تانیٹیشدہ سبب بۇلسہ، دہب امید بیلدیرہدی.

و من الله توفیق

شبرغان: قوس آبی، ۱۳۶۲ - قویاش بیلی

مؤلفلر

بابر اثرلرى

بابر اۋزى نىنگ قىسقه عمرى بۇيىچە دولتدارلىك، يوريشلر و قوريشلر ايشلرىدن علاوه، بىلىم و ادب ساحه سىده هم اونوملى يوكسك ايشلرنى بجردى. او، سفر و حضرلرده، حتى جدا آغير حالتلرده هم قلمنى بۇش قۇيمەى، نه يلغوز كونده لىك اېسده لىكلرى، كۇرگن-اېشىتگن نرسە و حادثەلرنى، بلکہ يوشاق و مېين توپغو و كېچىنمەلرى، علمى و تحقىقى تجربە و بىلىملرنى هم چىرايلى شعرلرى و بشقه اثرلرىده ثبت اېتىب، عكس اېتتىرگن.

دېمك، بابرنىنگ دېيرلى برچە اثرلرى تورك (اۋزىبکچە) تىلىده بۇلگنلىگى اوچون، اوشبو تىل نىنگ رواجى، بايىشى و يوكسە لىشىده قۇشگن اولوشى جدا اولكن و سلماقلى دىر. قويدە، بابر اثرلرنى قىسقىچە تانىتەمىز.

۱. بابرنامە:

بو كتاب بابرنىنگ مېم و ارزشلى اثرلرىدن بۇلىب، دنيا بۇيىچە كتە شېهت و اعتبار قازانگن. بو اثر «بابر واقعاتى»، «بابر توزوكى»، «بابر توارىخى» و «بابرىه» ناملرى بىلن بعضاً ياد بۇلەدى. بىراق، كۇپىنچە «بابرنامە» آتىگە مشهور دور. «بابرنامە» نىنگ محتوى سى و اۋتە سىلىق و چوچوك توركى (اۋزىبکچە) يازىش اسلوبى، مۇلف نىنگ يوكسك علمى و ادبى استعدادى، بدىعى مېهارتى، نكتە دانلىگى، نقادلىگى، راستگوپلىگى و انىقلىگىنى يقال كۇرستەدى.

کتاب هجرى تۇقوزىنچى و اۋنونچى عصرلرده گى ماوراءالنهر، افغانستان (خراسان) و هندوستان يورتلىرى نىنگ سىياسى-تارىخى واقعه لرى، اجتماعى، فرهنگى اقيملرى، اتنىكى، جغرافىيى، اقتصادى و معيشى ترمالقرى حقيده قىزىقرلى ائىق معلومات بېره دى. اوندە گى معلومات و فاكتلر حاضرچه هم بىلیم جماعه لرى تمانیدن كېنگ قۇللە نىلېب، اعتبار بېرىله دى.

بابر اۋن ايكى ياشلىگى، يعنى هجرى ۸۹۹ (مىلادى 1493) يىلى فرغانه ده پادشاه بۇلگندن، هجرى ۹۳۶ (مىلادى 1529) يىلگچه اېسلب اۋتىلگن منطقه لرده يوز بېرگن واقعه لرنى ايخچم و ائىق گزارش بېره دى.

شونى هم اېسلبش كېرەك كه اثرده (هجرى ۹۱۰، ۹۱۵، ۹۲۴، ۹۲۷، ۹۲۸، ۹۳۰ و ۹۳۱ يىللىرى) گزارشى كېلمه گن.

«بابرنامه» بىر قتله عبدالرحيم خان خانان ارقيه لى هجرى اۋنونچى عصر آخىرلىده، درى تىلىگه ترجمه قىلىنگن. بوندن علاوه، اثر نىنگ مھملىگى گه كۆره، كۆپلېب جهان تىللىرىگه هم ترجمه قىلىنىپ، بىر نېچه مراتبه مختلف يېرلرده چاپ اېتىلگن.

«بابرنامه» نىنگ افغانستان بۆلىمى محقق شفيقه يارقين ارقيه لى بىر نېچه يىل آلدین، حاضرگى فارسى درى تىلى اسلوبیده، بىر قتچه معتبر نسخه و چاپلر بىلن مقابله و ترجمه بۇلگن. عین زمانده، «بابرنامه» نىنگ توركى (اۋزبېكچه) متنى بىلن بىرگه چاپ اقبالىنى تاپسه، برچه عالملىر و بىلیم شىدالرى اوچون كۆپ فايده بۇلر اېدى.

* اېستمه: يوقارىده اېسلنگن ترجمه و اصل متن، اعلام فهرستلىرى بىلن هجرى ۱۳۸۶ نچى يىلى، افغانستان علوم اكاډمىسى تماندن كابلده ايرى مجلدلرده چاپ اېتىلدى. شونىنگدېك، درى ترجمه سى ايكىنچى قتله تشقى ايشلر وزيرلىگى نىنگ «ديپلماسى انستىتوتى نشرياتى» تمانیدن، هجرى ۱۳۸۸ مىلادى 2009 يىلى، غلام سخى غيرت اهمتامى بىلن ۳۰۰۰ نسخه ده، چىرايلى بيچىم و صحافت بىلن كابلده باسلىب چىقىدى. شونىنگدېك شفيقه يارقين حاضر معاون سرمحقق دىر.

«بابرنامه» نینگ اصل تۇلىق متنى هم هجرى ۱۳۸۷ نچى يىلى، رحمتلى استاد هدايت الله هدايت اهتامى بيلن، ميرزا اولوغ بېك فرهنگى انجمنى تماندن، مزارشريفده باسيليپ چىقدى. بو نسر جاپانلىك عالم **پروفيسور ايزى مانونىنگ** مىلادى 1995 يىلى كىوتو-جاپان ده چاپ بۇلگن، انتقادى متنى يوزيدن عملگه آشيريلىگن دير.

۲. عروض رسالهسى:

بابر كوچلى شاعر و شعرشناس اديب اېدى. شو اوچون، او توركى (اۈزبېكى) شعرنىنگ عروض خصوصيتلىرىنى تېكشيريپ و ايضاحلش اوچون او حقده «عروض رسالهسى» نى تاليف اېتدى.

اگرچه بابردن آلدين، ميرعليشير نوآبى و سيف بخاريلر توركى شعر عروضى بۇيىچه «میزان الاوزان» و «میزان الاشعار» ناملى اثرلر يازگن بۇلسه لر هم، بىراق بابر بو اثرلرگه قانئقمه، اۈزى هم شعرنىنگ اوشبو چىگل و قىين قاعده و يۇسونلرى بۇيىچه مستقل كتاب تاليف اېتدى. او، حتى بعضى موردلرده آلدينكى اثرلرنيگ بعضى بىر كمچىلىكلرىنى هم كۇرسه تىب، بعضى موردلرده ينگىلىكلر كىرىتیب، يارقين ايضاحلر بېرهدى.

«عروض رسالهسى» هجرى ۹۳۳ (مىلادى 1520) يىلى تاليف اېتيليپ، مىلادى 1923 يىلگچه بىليم دنياسى گه معلوم اېمس اېدى. محمد فواد كوچولو اونىنگ يگانه نسخه سىنى پاریس مىلى كتابخانه سیده تاپدى. بو تاپىلگن نسخه هجرى ۹۴۰ يىلى حاجى محمد سمرقندى خطى بيلن كتابت قىلىنگن. اثرنىنگ ايكىنچى قۇلبازمه نسخه سى، افغانستانده مرحوم سيد صديق خان گوهرى عايله سى كتابخانه سیده سقلنماقده. كانديد اكادميسين دكتور محمد يعقوب واحدى جوزجانى ادعاسيگه كۇره او هر ايكله نسخه متلرینی مقابله و تصحيح اېتیب، قۇلبازمه لرده گى متن قىينلىك لرىنى حل قىلگن. (منه اېندى ۲۳ يىل اۈتیب هم -

بو مقابله قیلینگن اثرنی هېچکیم کورمه گن و چاپ هم بولمه گن.)
 کتاب نینگ اوچینچی نسخه سی میلادی 1958 ییلی شرقی تورکستان
 (اویغورستان) نینگ «کؤچار» شهریده کشف بولگن. لیکن حاضرچه قه پیرده لیگی
 بیزگه نامعلوم. (ظهیرالدین محمد بابرشاه، ۶۷ نچی بېت)
 عروض رساله سینینگ تلخیصی پاریس نسخه سی یوزیدن میلادی 1969
 ییلی (۱۱۷) صحیفه ده دکتور کریم همرايوف تمانیدن آلماتا شهریده نشر
 ایتیلدی. (اؤشه اثر، ۶۸-بېت) شونینگدېک، سیدبېک حسنوف رساله نی
 «مختصر» عنوانی بیلن، پاریس نسخه سینینگ تؤولیق متنی یوزیدن میلادی
 1971 ییلی هم آفست شکلده و هم کیریل الفباسیده تاشکېنت ده نشر اېتتیرگن.

۳. بابر دېوانی:

بابر شیرین کلام و استعدادلی شاعر بولیب، کته جملی بیر دېوان اوزیدن
 قالدیرگن. دېوانده شعرینگ دېیرلی برچه ژانر و تورلریدن نمونه لر بولیب، اینیقه سه
 غزل، رباعی، قطعه و مثنویلر کېنگ اؤرین آلگن.
 بابر دېوانی اؤزبېک ادبیاتی تاریخیده یوکسک و مناسب اؤرین آلیب، اؤزبېک
 شعریتی ترقیاتیده اولکن اولوش قوشگن.
 بابر دېوانیدن کۆپ نسخه لر ایریم اولکه لر کتابخانه لریده موجود. دېوان و
 اوندن تئلنگن بعضی تؤولملر بیر نېچه بار استانبول، تاشکېنت، مسکو و
 هندوستانده نشر اېتتیریلگن.

دېوان نینگ نسبتاً تؤولیقراق سؤنگگی متنی، علمی و انتقادی شکلده محقق
 شفیقه یارقین ارقه لی مفصل مقدمه، مقابله و تصحیح بیلن هجری ۱۳۶۲ نچی
 ییلی افغانستان بیلیملر اکادمیسی تمانیدن کابلده نشر ایتیلدی و حاضرچه معتبر
 چاپلردن سنه له دی.

شو اؤرینده ینه بیر نکته نی اېستماقچی من، حالیکچه نشر قیلینگن بابر دېوانی
 نینگ متنی مکمل و تؤولیق بولمه گن. چنانکه بابر نینگ معمالری و دری رباعیلری

مکمل حاضرگچه چاپ اېتىلگن هيچ بير متنده کيريتيلمه گن. عزيز اوقووجيلر بابر معمارلرینی اوشبو اثرده اوقیشلری ممکن. کېلگوسیده، بابر دېوانی نینگ مکملراق و انیقراق متنی عالملر کوششلیری بیلن تیارلنیب، چاپ اېتیلسه دېب امید بیلدیره میز.

* حرمتلی اوقووجیلر، یوقاریده بیلدیریلگن ایستک عملگه اشیب، بابر دېوانی نینگ تؤولیق متنی: فالگن تورکچه/اؤزبېکچه شعرلری، بیر قنچه درى شعرلری، فردلر، برچه معمارلری، منثور نامه لر و شعرلری نینگ بشقه تورلری بیر قنچه معلوماتلر بیلن دکتور شفیقه یارقین نینگ کؤپ بیللیک ایزله نیشلر و تحقیقاتلری طفیلی تیارلندی. بو ینگی تؤولیق و انتقادى نشر «دريا در گوهر» اتى بیلن هجرى ۱۳۸۷ / میلادی 2008 ییلی کابله، اطلاعات و فرهنگ وزیرلیگی تماندن چیراییلی بیچیم، صحافت و مقوا بیلن باسیلیب چیقدى.

بو ینگی نشرده ۵ غزل، ۹ قطعه، ۴ رباعی، ۸ مثنوی، ۱۰ تورتلیک، ۲ تویوق، ۵۷ فرد، ۵۴ معما، ۱۵ مصنوع شعر، مصنوع ترجیع بند، ۲ ته اؤزبېکچه نامه همده بیرقنچه درى شعرلر و بیرته هم منثور نامه علاوه بؤلیب باسیلگن. اېسلش کېرک، بو ینگی تاپیلمه لرنی دکتور شفیقه یارقین بوندن بورون بیرینچی قتله تاشکېنت ده «بابر دېوانیگه تکمله» ناملی ایری کتاب شکلیده، کیریل و عربچه یازولرده میلادی 2004/هجری ۱۳۸۳ ییلی «بابر خلق ارا فوندى» ارقه لی «شرق» نشریاتیده نشر قیلگن اېدی.

بو نشر حاضرچه، دنیا بؤیچه «بابر دېوانی» نینگ نشر قیلینگن اېنگ تؤولیق و انتقادى معتبر نشرى سنه له دی.

۴. مبین:

بابر فقه علمى نى هم بیلر اېدی و شو سببدن، حنفى فقه حقیده «مبین» ناملى (۲۰۰۰) بیتلیک بیر مثنوی نى توركى تیلده نظم قیلدى. بابر اوشبو منظوم اثرنى اؤغلى کامران میرزاگه اتب هجرى ۹۲۸ (میلادی 1521) ییلی ایجاد -

ابتگن.

«مبین» نى بیرینچی قتلە روس عالمى «بره‌زین» بیر ناقص نسخه یوزیدن «قزان» (تاتارستان مختار جمهوریتی مرکزی) شهریده نشر قیلدی. «مبین» نینگ هجرى ۹۷۰ (میلادى 1520) ییلى موسى بن عیسی تمانیدن، مرغیان (مرغیلان) ده کؤچیریلگن تؤولیقراق و معتبر بیر نسخه سی کپینراق تاپیلیب، حاضرچه اؤشه نسخه تورک دانشمندی پروفیسور فواد کوپرولونینگ شخصی کتابخانه‌سیده سقلنماقده.

رساله ده، اؤشه زمان نینگ زکات معیارلری، سفر احکامی و ایریم دینی مسأله‌لر بیان ایتیلگن.

۵. والديه رساله‌سینینگ نظمی:

بابر نقشبنديه طریقتی نینگ پیرولریدن بؤلیب، اینیقسه خواجه عبیدالله احرارگه ارادت و حرمتی کؤپ ابدی. او، قتیق ایستیمه کسللیگی گه اوچره گنیده، اوشبو رنجدن قوتیلیش نیتیده بو طریقت خواجه لریگه اخلاص قویب، هجرى ۹۳۵ (میلادى 1528-1529) ییلى رساله نظمی گه عزم قیلدی. اؤزی شو واقعه‌نى «بابرنامه» ده شونداق بیان اېته‌دی:

«سه شنبه کپچه سی صفر آیی نینگ بیگیرمه یېتی سیده حضرت خواجه عبیدالله‌نینگ «والديه» رساله‌سینی نظم قیلماق خاطریم‌غه کپچدی. حضرت‌نینگ روحی غه التجا قیلیب، کؤنگولومگا کپچوردوم کیم، اگر بو منظوم اول حضرت نینگ مقبولی بؤلور، خود نپچوک کیم صاحب «قصیده برده» نینگ قصیده‌سی مقبول توشوب اؤزی افلیح مرض دین خلاص بؤلدی، مېن داغی بو عارضه‌دین قوتولوب نظمیم‌نینگ قبولی غه دللی بؤلغوسیدور.» (بابرنامه، ۳۱۸ - بیت)

بابر والديه رساله‌سینی (۲۴۳) بیت ده، رمل مسدس ده، ساده و چیرایلی تورکی نظمگه کپلتیردی. رساله‌دن حاضرچه ایکی نسخه قؤلده بؤلیب، ایریم

دانشمندلر تمانیدن بیر نېچه قتله چاپ و نشر اېتتیریلگن.

۶. بابری خط:

بابر ایجاد اېتگن اثرلردن بیرى اونینگ «بابرى خط» دېب اتلگن ینگى الفباسى دیر. او، «بابرنامه» ده اوچ قتله: هجرى ۹۱۰ (میلادى ۱۵۰۴)، هجرى ۹۱۱ (میلادى ۱۵۰۶) و هجرى ۹۳۵ (میلادى ۱۵۲۸-۱۵۲۹) ییللر واقعه لرینى شرحله گنده، جمله دن «بابرى خط» دن هم اېسله یدى و حتى مرغاب دریاسى بۇيیده سلطان حسین میرزا اۇغیللرى بیلن اوچره شوو پیتلریده، سۇره گن کیشیلرگه «خط» حقیده معلومات بېریب، اولرگه یازیش اصولینى بیلدیرگنى و قاضى اختیار اونى فی المجلس اۇرگنگنیدن خبر بېرده دی.

لیکن، بو اېسله تیشلر بۇلیب تورگن حالده اوشبو خط باره سیده تۇلیق و انیق معلومات یۇق و عالملر بو حقدده اۇزلیچه ایرییم فکر و ملاحظه لر یوریتهدیلر.

جواهر لعل نهرو، بابر اختراع سینی بیر ددیلیک و مترقى اقدام، دېب یازهدی: «بابر باتور و حادثه جوی کیشى اېدی، او زمانداشلیرگه عرب الفباسى اۇرنیگه بیر الفبا پیشکش قیلدی و او اۇرته عصرلر (قرون وسطی) شرایطیده، بو ایش مترقى و کؤپ جسارتلى اقدام اېدی.» (ظهیرالدین محمد بابرشاه، ۷۷-بیت)

اېسلش کبره ک، «بابرى خط» حقیده افغانستان، اۇزبېکستان، هندوستان، ایران، تورکیه، هندوستان، انگلستان و پاکستان کبی اؤلکه لرینینگ کؤپلر عالملىرى علمى ایزله نیشلر و تحقیقات قیلیب، تورلى سويه ده مقاله لر یازگنلر. بو اۇرینده اوشبو قلم (حلیم یارقین) نینگ «بابرى خط» رساله سى حاضرچه، اوشبو خط حقیده دنیا مقیاسیده گى بیرینچى مستقل و کېنگ معلوماتلى اثر دیر.

اثرده حالیگچه بیلیم اهلى اختیاریده بۇلگن «بابرى خط» گه تېگیشلى ایکی مهم سند هر تمانلمه تېکشیریلیب، تورلى اؤلکه لر عالملىرى نینگ فکر و ملاحظه لرى کېنگ و چوقور تحلیل اېتیلیب، تېگیشلى خلاصه لر چیقاریلگن. رساله، هجرى ۱۳۸۴/میلادى ۲۰۰۵- ییلى «افغانستان آیدین فرهنگى انجمنى»

ارقه لی باسیلیب چیققن.

حرمتلی اوقوچیلر، «بابری خط» حرفلری جدولینی اوشبو رساله مقواسی نینگ تورتینچی بیتیده کوریشینگیز ممکن.

۷. نوایی نینگ سیلنمه غزلر تۇپلمی:

بایر، اۇزبیک بویوک شاعری و متفکری میر علیشیرنویای اثرلرینی مراق بیلن اوقوب، اونینگ «خزاین المعانی» ناملی تورت دېوانیدن (غرایب الصغر، نوادرالشباب، بدایع الوسط و فوایدالکبر) دن اۇز ذوق و ادبی سلیقه سیچہ غزلر تئلب، یخشی بیر تۇپلم توزگن اېکن. شو حقدہ اۇزی «بابرنامه» ده دېدی:

«آدینه کونی آی نینگ ییگیرمه اوچی دا علیشیر بیک نینگ تورت دېوانیدن بحور و اوزان ترتیبی بیلہ غزللار و ابیات کیم انتخاب قیلیلادور اېدی، اتمامی غہ بیتدی.» (بابرنامه، ۲۲۷- بیت)

بابرینگ اوشبو اثری شو یقینلرده تاپیلگن. بو نسخه ایران اسلامی جمہورلیگی، ملی شورا مجلسی کتابخانہ سیدہ (۱۰۰۷۳) سان استیدہ سقلنماقدہ. نسخه نستعلیق خط بیلن یازیلگن و ۲۵۰ ورق / ۴۹۸ صفحہ دن عبارت دیر. هر بیتدہ ۲۸-۳۰ بیت یازیلگن. اگر هر بیتدہ گی بیتلر سانینی اۋرتہ چہ ۲۹ تہ حسابگہ آلسک، دېمک بوتون نسخه ده (۱۴۴۴۲) بیت جایلشگن.

هرغزل تپہ سیدہ (نوادرین، بدایعدین، غرایدین و فوایدین) دېب تورت دېوان نینگ بیریدن تئلنگنی بېلگینگن.

بیرینچی بیت اوشبو بیت بیلن باشلنگن:

خوان وصلیدین اوکوش نعمت ارا دور اغیار

روزی اېت بیزگہ ہم اول نوع تنعم یارب

سۇنگگی بیت نینگ بیتى بو دور:

اۋتدی عمر اول خوبلر شاهی دین آيرو ماه و سال

مېن قاری قولغہ وصالی خود اېرور امر محال

نسخه نینگ اداغی یوق، ورقلر توشگن. شو باعث، کاتب نینگ آتی و کتابت تاریخی بېللی اېمس.

محققلر و علاقمندلر نینگ فایده لیشلری اوچون دیجیتل قیلینگن:
(www.icrl.ir)

۸. موسیقی، اوروش و شعر مصطلحاتی کتابلری:

أیریم منبعلرده، بایر موسیقی و اوروش حقیده هم ایکی علیحده کتاب تألیف اېتگن، دېب کؤرسه تیلگن. بیراق «بایرنامه» نینگ موجود متنیده بو حقدە هیچ بیر اشاره یا که معلوماتی اوچرە تمه یمیز. شونینگدېک، بایر خراسان و عراق فصحاسیگه بیر نامه بیلن اؤزی نینگ «شعر مصطلحاتی» ناملی اثری (مسوده سی) نی کؤریب چیقیب، فکر بیلدیریشلری اوچون بیبارگن. بو اثر بار-یوقلیگی حقیده حالیکچه معلومات یوق. بو حقدە بیرینچی خبرنی اوشبو قلم یازگن. هر حالده، حاضرچه بو ایکله کتاب هم بایر نینگ یوقالگن اثرلری قطاری حساب لیب کېلماقده.



۱. استاد رحیم ابراهیم نینگ فیسوک صفحەسی (Rahim Ibrahim), January 2016/27.

۲. حلیم یارقین، ظهیرالدین محمد بایرینه بیر اثر یازگن می؟، پشاورده استاد رحیم ابراهیم مسؤولیتیده نشر قیلینه دیگن چاوش مجله سی (بیل و سانی؟) نشر بولگن.

دوران مہنی اۆتکاردی سر و سامان دین
ایسردی مہنی بیر یۆلی خان و مان دین
گہ باشیمہ تاج، گہ بلای طعنہ
نہ لار کہ باشیمغہ کہلمادی دوران دین

شقیقہ یارقین

ظہیرالدین محمد بابر معمارلی

معما اۆزبیک کلاسیک شعریتیدہ کتہ اۆرین آلگن و اینیقسہ ہجری ۱۱-۸ (میلادی 14-17) عصرلردہ جدا کۆپ رواج تاپیب، ترقیات چۆقیسی گہ بیتیشگن ابدی. اۆزینی شعرده استاد و ماہر بیلگن ہر بیر شاعر، شو دورده معما ایتیش و معما بېچیش بیلن مشغول بۆلیب، معما فنی گہ رسالہ لر ہم یازگنلر. مولانا شرف الدین علی یزدی نینگ «حلل مطرز در فن معما و نغز»، مولانا عبدالرحمن جامی نینگ «رسالہ معما»، مولانا شہاب الدین معمای نینگ «رسالہ معمای شہاب»، سیفی بخاری نینگ «رسالہ معما» و میر علیشیر نوایی نینگ «رسالہ مفردات» اثرلری شو جملہ دن دیر.

ظہیرالدین محمد بابر ہم معما فنی گہ قیزیقیب، (۵۲) تہ معما یرہ تگن ابدی. مہن «دہوان ظہیرالدین محمد بابر» کتابی نی توگہ تیب، چاپگہ تاپشیرگن پیتلریمدہ، قۆلیم دہ بۆلگن یلغوز ایکیتہ معما، یعنی «بابر» و «شاه» نامیگہ ایتیلگن معمارنی دہوان نینگ ۱۸۴ نچی صحیفہ سیگہ کیریتدیم. بیراق قالگن ۵۰ تہ معمانی ہیچ بیر منبعده اوچرہ تمہ گنیم اوچون بابر دہوانی گہ کیریتیلمسدن قالدی.

کتاب قویاش ییلی ۱۳۶۲ کابلدہ باسیلیب چیقدی و مہن ایکی بیلدن سۆنگ،

تاشکېنتده علمى-تحقيقى سفرىم چاغېده دكتور سېد بېک حسنوف بېلن اوچرە شېب، او كېشى تمانېدن بايرنېنگ (۵۲) ته معماسى چاپ بۇلگنلېگى حقىده اېشېتېدېم و نشر قېلېنگن معمالرنى كۇچېرىب، اۇزېم بېلن افغانستان گە آلب كېلېدېم.

منه اېندى، ظهېرالدين محمد باير توغېلگنې نېنگ (۵۱۰) بېلېلېگى مناسېتى بېلن قۇلېنگېزده گى رساله ده باير معمالرېنى «دېوان ظهېرالدين محمد باير» گە بېر تكمله بۇلسېن، دېب چاپ اېتېدېك.

اېسلب اۇتېش كېرەك كېم بو معمالرنى اېلك بار، اتاقلې تورك عالمى فواد كوپرولو زاده مېلادى 1931 بېلى «ملى تېتلەر مجموعه سى» تۇپلمېده نشر قېلگن.

اوشبو رساله ده چاپ اېتېلگن معمالرېنگ ۷-۱ نچى سېگچە حرمتلى عالم سېدبېك حسنوف مفصل صورتده بېچېش طرېقه سېنى كۇرسە تېب بېرگن. بېز بو بېرده اونى قېسقه راق حېلىنى كۇرسە تېب بېرېدېك.

شونېنگدېك، معمالردن (۲۳) ته سېنى (۳۰-۸ نچى) سېگچە بېچېب بېرىب، قالگنېنى سېز ذكاوتلى، سېزگېن و معما فېنگە علاقمند اۇقووچېلر حل قېلېب، بېزگە ياردم كۇرسته سېز، دېب امېد بېلدېرە مېز.

سۇزېمېز يكونېده شونى هم اېتېش كېرەك كېم، حرمتلى سېدبېك حسنوف ۵۱ ته معمانى نشر قېلېب، «دېوان ظهېرالدين محمد باير» كىتابېده گى «شاه» نامى گە بېرىلگن معمانى كېلتېرمەگن. معمالر سانى مكمال بۇلسېن، دېب بېز چاپ اېتېلگن معمانى هم بو رساله گە كېرېتېدېك.

۱. حسن:

خلقونگنې راست قېلغېل، هر سارىغه كه بارسانگ

اھسنت دېر بارى اېل، گر يخشى ات چىقارسانگ

بېچېمى: «اھسنت» سۇزېدن «ات» چېقه-رېلسە، «حسن» قالا دەى.

۲. بابر:

اېشیکینگ آستانىغە قۇيوبان ايکى يوزومنى

اۇپاي گاهې تواضع ييرلە، سورتاي گاه کوزومنى

يېچىمى: اېشیک «باب» سۆزى نىنگ آخريده اجد حسابيده ايکى يوز سانى
يعنى «ر» حرفىنى قۇشسىنگيز، «بابر» سۆزى حاصل بۇلە دى.

۳. ابراهيم:

نېچە آتىنى اېشيتگاج آه اوروب اؤزدىن كېتاي؟

عاقبت باش بارغوسيدور بابر آھيم دن نېتاي

يېچىمى: «بابر آھيم» سۆزلىرى باشيدن «ب» حرفى چىقاريلسه، «ابراهيم» نامى
قالە دى.

۴. معين:

كوزوم كه خطى ابردى اينىگ مطلوبى

يوز شکر كه روشن اېتى كوز مکتوبى

يېچىمى: مکتوب نىنگ کوزى «م» حرفىنى کوز «عين» (عرب تىليده) بيلن
قۇشسىنگيز، «معين» نامى چيقە دى.

۵. يوسف:

يوتادور تأسف دىن فراقيدا كۈنگلوم قان

نېتاي بو بلا ييرلە نېدور دۇستلار درمان

يېچىمى: «يوتادور تأسف» سۆزلىرى بونداق افاده لنگن: «تأسف» سۆزيدە «يو»
حرفلىرى «تا» اؤزنىگە كېلسە، «يوسف» نامى حاصل بۇلە دى.

۶. خالد:

كۈنگولگا اؤت سالور اول گل نىنگ ايکى يوزى نىنگ آلى

ايچىمنى كويدورادور اول قرا زلف آليده خالى

يېچىمى: «زلف» يعنى «دال» حرفى آليده «خال» تورسه، «خالد» بۇلە دى.

۷. آزاد:

عشق طورين ايستاسانگ قاشيمغه بى اھمال كېل

عشق ارا آزار بېحد چىكميشام ياد آل كېل

يېچىمى: «آزار» بى «حد» قىلىنسه «آزا» بۇلە دى. «دال» حرفى قۇشيلسه «آزاد» نامى چىقه دى.

۸. مير:

مېنىنگ بىرلە نېچە كە يۇق معاشى
مېنىنگ باشىم داغى اول يار تاشى

يېچىمى: «مېنىنگ» باشى «م» اگر «يار» تاشى يعنى تشقى حرفلىرى «ى» و «ر» بىلن قۇشيلسه، «مير» حاصل بۇلە دى.

۹. سلمان:

اولوس دىن مهر آلدېك، خواه اپرىكتېك
اول آى بارى بىزىنگ بىرلە ايلېكتېك

يېچىمى: «اولوس = آلس» دن مهرى يعنى «س،ل» آلىنىپ، «بىزىنگ» سۆزى فارسچه ده «مان» بىلن قۇشيلسه، «سلمان» بۇلە دى.

۱۰. آزاد:

بېزار بۇلدى كۈنگلوم آزرده قىلدى چون يار
بېزار بۇلغاي آندىن آزار تاپسه ناچار

يېچىمى: كۈنگول «دل»، آزرده بۇلسە «ل» توشىب، «د» قاله دى و اگر «بېزار» «آزار» بۇلوب، ينه آزار تاپسه، يعنى «ر» سى توشسه، «آزا» قاله دى، «د» بىلن قۇشيلسه «آزاد» نامى حاصل بۇلە دى.

۱۱. طالب:

سىغماس اېدىم تۇنومغه فرحدىن مېن حزين
بې مهر يار قىلسە عطاىي لباس دىن

يېچىمى: «عطا» و «لباس» دن آز- آز «طا» و «لب» آلىنسه، «طالب» بۇلە دى.

۱۲. اُمت:

تېلبە كۈنگلومنى آلدوروتورسىز
بې نيازىنى تا كۈروتورسىز

يېچىمى: «كۈر» عربچه ده «ام» اگر «تا» حرفىنى كۈرسە، «اُمت» سۆزى

حاصل بۇلە دى.

۱۳. بابا:

قدینگ خیالی کیم بپرورام جان هوا سیدا
 بار دور مگر الف کببی جانیم اراسیدا
بیچیمی: اگر «الف» حرفی (راست-لیگی بیلن قد-قامتگه اوخشه تیله دی) «ب»
 حرف لری اراسیده کیرسه، «بابا» بۇله دی.

۱۴. ساریغ:

ای حسن سېنینگ برگ گل اندامینگ
 یوز لاله نی خوار اېتتی خدِ گل فامینگ
 بیتکور بیر آیاغ بیرله باشینی کۆکگا
 گر آرزویې قیلسه غریبی جامینگ
بیچیمی: «بیر آیاغ» فارسچه ده «ساغری» بیلن تېنگ توره دی. اگر ایاغی یعنی
 آخرگی حرف لری «ری» باشیده گی حرف لری «سا» گه بیتکورولسه، «ساریغ» سۆزی
 حاصل بۇله دی.

۱۵. سیاوش:

کۈنگۈلنی زهد و تقوی و ورع دین یاندوروتورسین
 سېنی دېب یوز یاغاچ-دین ای پریش کېلتوروتورسېن
بیچیمی: «سېنی» یوزی «سی» اگر یاغاچ - «الف» بیلن (راست لیگی اوچون الف
 حرفی گه اوخشه تیلگن) قۇشلیب، «وش» اونگه کېلتیریلسه، «سیاوش» سۆزی نمایان
 بۇله دی.

۱۶. علامه:

چون سېنی باقمس، اول آی نینگ جوریغه یوز باغلامه
 آی یوزینی کۆرماک ایستار بۇلسانگ، ای کۆز بیغلامه
بیچیمی: اگر «کۆز» عربچه ده «عین» یعنی «ع» حرفی «لامه» نی بیغسه،
 «علامه» سۆزی حاصل بۇله دی.

۱۷. رفیع:

چو باردور اوشبو سرگردان کۈنگولگا تېلبه-لیک ذاتی
 تعجب قیلمانگیز باش-سیز اېسه حرفی عباراتی

بېچىمى: اگر «حرفى» باش-سيز بۇلسە، «رفى» قالە دى و اگر «عبارت» هم باش-سيز بۇلسە، يعنى «ع» حرفى آلىنىپ، «رفى» بيلان قۇشيلسە، «رفيع» سۇزى حاصل بۇلە دى.

۱۸. آدينه:

جان بىرلە كۇنگولنى غم-غه همخانه دېگيل
چون تېلبارادور غرقە جانانە دېگيل
اول سروزه اې كۇنگول، بو افسانە دېگيل
بۇلسون قديمىنگدا ايكى دېوانە دېگيل

بېچىمى: ايكى سۇز، يعنى «دى» و «آنە» دېوانە سۇزىدن آلىنىپ، «آ» حرفى باش حرف بۇلېپ، باشقە-لرى قديمىگە قۇيىلسە، «آدينه» سۇزى چىقەدى.

۱۹. يارى:

تېلبە بۇلدم، اېل دېماس حاليمنى اې ظالم سىنگا
يا بېرى كېلسانگ پياپى آيتايىن حاليم سىنگا

بېچىمى: اگر «يا» بيلان «رى» ايكىنچى مصرع-دە پياپى (كېت مه كېت) كېلسە، «ياري» بۇلە دى.

۲۰. اختيار:

رقيب اوييدە نھان اۋىنار اول حبيب قمار
نېتىپ اۋزوم-نى انگا همدم قمار قىلاى
چو اختفای قمار اۋلدى يار اندا بوزار
بو ايشنى اېلگا نې تيل بىرلە آشكار قىلاى

بېچىمى: اوچىنچى مصرع-دە اگر «اختفا» نى «يار» بوزسە، يعنى «اختفا» دن «فا» نى اۋىرىپ، اۋرنىگە اۋزى كېرسە، «اختيار» سۇزى حاصل بۇلەدى.

۲۱. قيا:

قوياش كه يارنى كۇرگان، دېماس لطيف آنى
آينىنگ عذارى قاشيدا دېگيل كثيف آنى

بېچىمى: «وش» اوخشە-تېش اوچون فارسى-درى دە ايشلە-تېلە-دى. اگر

قویاش یارگه اؤخشه تیللمسه، یعنی «وش» اوندن چیقاریلسه، «قیا» سۆزی حاصل بۆله دی.

۲۲. کمال:

کم کۆرولسه نې عجب اول گلغذار
زلفینی کیم کپلتوروتور تار- تار
بېچیمی: اگر «اول» زلفی تار- تار قیلینسه یعنی «الف» و «ل» آلینیب، مصرع نینگ باشیده گی «کم» سۆزی بیلن قوشیلسه، «کمال» سۆزی حاصل بۆله دی.

۲۳. ندیم:

رندلار بزمیغه یېتتی شیخ و کؤب قیلدی جفا
باده جامی سینمه دی، درهم بۆلوب اپتتی عصا
بېچیمی: «زند» گه جفا قیلینسه یعنی «ر» حرفی توشوریلسه، «ند» قاله دی و اگر باده «می» درهم بۆلسه «یم» بۆلیب «ند» بیلن قوشیلگنده «ندیم» سۆزی حاصل بۆله دی.

ینه بیر تورلی بېچیمی: جام فارسچه ده «مینا» دپله دی. اگر «مینا» سۆزی درهم بۆلسه، حرفلری جاییدن بجا بۆلیب، عصاصی یعنی «الف» ی سینمه ی، عصاصی باشی دېک خم قیلینسه «د» حرفی شکلینی آله دی و «ندیم» سۆزی حاصل بۆله دی.

۲۴. مهتر:

تیلار فراق اول ای دین مېنى هميشه بیراق
چو مهر کؤرساتور اول ای، نې دور مراد فراق
بېچیمی: «مهر» سۆزی اؤرته سیده «ت» حرفی فراق کپلتورسه، یعنی «مه» و «ر» اؤرته سیده «ت» آیریلیق سالسه، «مهتر» سۆزی نمایان بۆله دی.

۲۵. بیرام:

هرگز منگا رام بۆلماس اول گلغامیم
بیل کیم تانیماس آتیم زهی بد نامیم
بېچیمی: بۆلمسلیک و یوقلیک دری تیلیده «بی» بیلن کؤرسه تیله دی. بېکار، بې مروت، بې پول سۆزلری کبی. بیرینچی مصرع ده گی «هرگز رام بۆلماس» عباره سی

انه شونداق قاعده گه كوره «رام» بۇله آلمسه، «بیرام» سۆزى اورته گه كېله دى.

۲۶. نادری:

اېرور مېن ترك عاشق كاش بۇلسام فارسى، قانى؟

دېسام حاليمنى، بيلگاي فارسى دان دلبريم آنى

يېچىمى: بو معما هم (۲۵) معمادېك يېچيله دى. فارسى نى «درى» هم دىرلار. بۇلمسلىك و بيلمسلىك افاده سى «بې» دن علاوه «نا» بيلن هم درى تىليده كۆرسه- تيله-دى:

دان- نادان، خوش- ناخوش سۆز لرى سينگرى. باير بو معما ده «مېن ترك من، درى اېمس من» دېگن افاده نى «نا» بيلن كۆرسه- تيب «نادرى» سۆز نى يسه گن.

۲۷. ساقى:

پرى بۇلدى جانينگ سېنينگ، بايرا

كۇنگول قوشى دلېستە جانينگ ييله

كۇنگول اوچماغين ايستاسا جد قىليب

اوچار يار قىل مۇنس أنينگ ييله

يېچىمى: «ايستاسا» يعنى «سا» نى ايستب، «قىليب» دن «قى» نى اوچىريب، اونگه مۇنس قىلېنسه، «ساقى» حاصل بۇله دى.

۲۸. كلامى:

يېچيلدى ساچ، بو دور سېندين مرادى

كه قىلغاي سېن كلامى، بيزنى يادې

يېچىمى: ساچ «كلاله» يېچيلسه، «له» توشيب، «كالا» قاله دى. اگر «كالا»، «مى» نى ياد قىلسه، يعنى آلدېگه كېلسه، «كلامى» بۇله دى.

۲۹. امين:

نېتاي هر تون چراغ و دود سۆزى

نمايان دور ارا دا يار يوزى

يېچىمى: «نما» اگر «يان» بۇلسه، «امن» بۇله دى و اگر «يار» يوزى يعنى «ى» حرفى آره گه كېرسه، «امين» نامى حاصل بۇله دى.

۳۰. مستى:

كۆرمايىن زار اېدىم يار يوزىن مېن حيران
ايلادى بې سر و پا تا يوزىنى قىلدى عيان

بېچىمى: «مسا» مقصوره الف بيلن «مى» بۇلە دى. بو سۇز تانگ و اېرتە و صورت (يوز) معنى سيدة دور. يوز نينگ آقلىگى و تينيقلىگى تانگ «مى» گە اوخشە تىلگن. اگر «مى» سۇزى «ت» بيلن بى سر و پا بۇلسە، يعنى «ت» آرقە لى آياغى باشيدن ايريلسە، «مستى» بۇلە دى.

۳۱. قباد:

يوز بيابان طرفيغە اورايىن
درد دل بيرلە نې موندا تورايىن

۳۲. دايم على:

يارب اول خورشيدرو بى مهر آيىم قانده دور؟
كىم انگا سالسام كۆزوم نى، يا دېسام كۈنگلوم غمىن؟

۳۳. نعمان:

تا بارغالى گلعدارى گل، سيم تىم
ھريان گلدېك چاك دورور پيرھنىم
اۋلسام كۆز و آغزى و قدى يادى بيلە
چاك اۋلغوسى كۈنگلاک كېبى ھريان كفنيم

۳۴. شھرتى:

يوزمىنگ جفا اول آى اوچون مېن قارارسىز
قىلغايىمېن اختيار، ولى اختيارسىز

۳۵. سلمان:

چىقار سودايى لارنىنگ دود ينگلخ آھى، باشيغە
اگر كېلتورسە ساچىنى پريشان زلفى قاشيغە

۳۶. ساعد:

تىغ جفانى كيم كە دېسانگ اهل حال دور
باشيغە سىندورور بت بى اعتبار دور

۳۷. سخى:

پنهان کۈنگولدا عشق اېدى، هجران بلاسيده
فاش اۋلدى ماجراسى خالايق اراسيده

۳۸. ولى:

اې غير، اول آى نينگ ايت-لارى يانيدا متصل
وقتى كه اوغه بارسه، بو قل نى حساب قيل

۳۹. محمد:

اول كونى كيم حبيب كۈرگايمن
منگا يوز مينگ شرف دور اول كوندا
بۋلسا گر بامداد محبوبى
درد دل برطرف دور اول كون دا

۴۰. ياران:

آه و اشكيم دين كۈنگول كيم بۋلدى درمانده كۈرونك
وه كه بۋلدى بېدل اوشبو باد و باران ده كۈرونك

۴۱. سهراب:

مى سويى خرم دورور اېلتور خمار آزارينى
كۈرسه خرم سوونى كيم بيلگاي خمارى بارينى

۴۲. دارا:

مېن عشقيده زار و واقف اېرماس
حاليمدين اوشال نگار چينى
درديمنى دېديم ولى نې بيلگاي
تا انگلاماغونچه فارسى نى

۴۳. عالم:

اې يار كه يارليغيدين اۋلدونك غافل
دشمن كىبى بايرنى كۈرارسېن حاصل
دېب سېن آلېم قىلسه رفيق، اېتاي يار
قىلميش آلېمىنگ رفيق، يار آييتيل

۴۴. خرم:

هرکيم کېچه مى ايچيب صباح آيىلغاي
مخمورلوغيدا هۇش دين آيرىلغاي
ميخانه-غه يبتكونچه چاغيرسيز بۇلماس
شايد ارادا خمار زۇرى قىلغاي

۴۵. نقيب:

كۇروب اغيار ايله كۇز و كۇنگولگا بۇلدى درد و غم
پريشان بۇلغالى اۇزددين باريتور كۇز و كۇنگلوم هم

۴۶. بابا:

باصفا عارضينگ نې دلکش دور
بې نهايت قاچارلارينگ خوش تور

۴۷. عطار:

بهشت نشئه غه جان بيرله ارتباط تىلا
خمار دوزخى اوچون عرق صراط تىلا

۴۸. قراچه:

اول پريشان زلف نينگ كيم كينه سى ديريئه دور
چون پريشان-راق دورور گۇيا نې تاج كينه دور

۴۹. تقى:

گر صورتينگ وصفينى تانگ دې آلماسا بو ببقرار
يا منقبت يا نى دېگاي اي يار كۇرساتگيل عذار

۵۰. هومان:

قاشينگنه چين نى ساليب بۇلمه جور ايله يامان آتلىق
جهان اېلى چو يامان دېر كيشينى بو صفات اوچون
بو هيأتينگ-نى كۇروب قىلسه وهم مهر يريدور
بو نامراد كه قۇيدى باشينى يخشى ات اوچون

۵۱. اياز:

ای غیر حذر قیلغیل البته رقابت تین
 قیلماس سنگا بو صرفه، آل داغی باشینگنی کپت
 بابر بو دلایى(?) دور برهمزده بیلگایسیز
 ایار آتینی بی شک بو سؤزنی بارین فکر اپت

۵۲. شاه:

هجر شامی ساچی سوداسی چپکار هرین مپنی
 وه که بو پایانی یوق تون قیلدی سرگردان مپنی

۵۳. حکیم:

نی تانگ گر آسماندا قیلسا بازی
 اول آی نینگ آتی کیم بؤلغای مجازی

۵۴. شهرتی:

همیشه آوغه بارورمپن، دپمانگ، نی کپتمک دور؟
 اول آی دور آو جهتی، نی تعجب اپتمک دور؟*

* یوقاریده گی معما لردن فقط بابر و شاه آتیگه یازیلگن معمارلر بابر دپوانی نینگ ۱۳۶۲ ییلی کابل نشریده چاپ اپتیلگن ابدی. قالگن برچه سی تکمله دن آلیندی.

«بابرنامه» دن قیزریق نکتەلر

خواجه کلان چون هنددن متنفر ابدی، باوریدا اوی نینگ عمارت لاری نینگ تامیدا
بو بیت نی بیتوتور کیم:

اگر بخیر و سلامت گذر ز سند کنم

سیاه روی شوم گر هوای هند کنم

بیز هندوستانده توروب، مونداق ظرافت آمیز بیت آیتماق بیصورت تور. کیتماکدین
بیر کدورت بۇلسه، بو نوع ظرافت تین ایکی کدورت تور. مبن داغی بدیهه ده بیر رباعی
آیتیب، بیتیب ییباردیم:

یوز شکر دې بابر که کریم غفار

بپردی سنگا سند و هند و ملک بسیار

ایسیقلینی غه گر سنگا یۇقتور طاقت

ساووق یوزینی کورای دېسانگ غزنی بار

(بابرنامه، ۲۷۲-بیت)

* * *

ینه شیخیم بیک ابدی. «سہیلی» تخلص قیلور اوچون شیخیم سہیلی دبرلار
ابدی. بیر طور شعر آیتور ابدی. قۇرققودبک الفاظ و معانی درج قیلور ابدی. اینینگ
ابیاتی دین بیرى بو دور:

شبِ غم گردباد اہم از جا برد گردون را

فرو برد اژدهای سیل اشکم ربع مسکون را

مشهور دور کیم، بیر قتله بو بیت نی مولانا عبدالرحمن جامی خدمتیده اؤقوتور.

مولانا آیتوتور کیم: «میرزا شعر آیتہ سیز یا آدم قۇرقوتہ سیز؟»

(بابرنامه، ۱۵۶-بیت)

بيانه غه قلندر پياده نى ييباريب، نظام خان غه وعده و وعيد فرمان لارى ييباريلدى
بوغينه قطعهنى بديپه ده آيتيب ييباريلدى:

با تورک ستيزه مکن اى مير بيانه
چالاکى و مردانهگى تورک عيان است
گر زود نيایى و نصيحت نکنى گوش
آنجا که عيان است چه حاجت به بيان است؟

(بابرنامه، ۲۷۳-بیت)

* * *

عليشير بېک قلين نيمه لار اختراع قليب اېدى و يخشى نيمه لار اختراع قليب اېدى، هر کيشى کيم هر ايش ته بير نيمه پيدا قيلدى، اول نيمه نينگ رواج و رونقى اوچون «عليشيري» دېر اېدى. بعضى ظرافت بيله عليشير بېگکا اسناد قيلورلار اېدى نېچوک کيم، عليشير بېک قولاق آغريغنده ياغليق باغله غان اوچون خاتون لار کؤک ياغليق نى قيبق باغله غان نى «ناز عليشيري» ات قؤيديلار. (بابرنامه، ۱۶۲-بیت)

* * *

ينه مير مرتاض اېدى، حکمييات و معقولات نى يخشى بيلور اېدى. انينگ اوچون بو لقب بيله ملقب بؤلوتور کيم، بسيار روزه توتار اېکاندور. شطرنج غه کؤپ شعفى بار اېکاندور، بير مرتبه دا کيم، اگر ايکى حريف اوچراسه، بيرى بيله شطرنج اويناب، ينه بيرى نينگ اېتگى نى توتوب تورور اېکاندور کيم کېتماگای دېب. (بابرنامه، ۱۶۰-بیت)

* * *

شيباق خان سمرقندنى آغانده، ملا بنايى نى ملازم قليب اېدى. شيباق خان بيله اېدى. سمرقند فتحى دين نېچه کوندين سؤنگرا سمرقندغه کېلدى. قاسم بېک اندين بدگمان بؤلوب، شهر سبز تمان رخصت بېردى. نېچه کوندين سؤنگ چون فضيلت ليق کيشى اېدى گناهی صادر بؤلمايدور اېدى سمرقند غه کېلتوردوک. دايم قصيده و غزل اؤتکارور اېدى. نوادا بير عمل مېنينگ اْتيم غه باغلاب اؤتکاردى. اوشول ائنادا بير رباعى آيتيب اؤتکاردى، رباعى:

نى غله مرا کزو توانم نوشيد
نى مهمل غله تا توانم پوشيد

آنرا که نه خوردنیست و نی پوشیدن
در علم و هنر کجا تواند کوشید

أول فرصت لاردا بیرار، ایکیرار بیت آیتور ابدیم. ولی غزل توگاتمایدور ابدیم.
بیرگینه رباعی آیتیپ بیباردیم، رباعی:

ایشلار باری کؤنگلونگداغی دېک بؤلغوسیدور
انعام و وظیفه باری بویرولغوسیدور
أول غله و مهمل که دېب اېردینگ، بېردیم
مهمل غه بؤی و غله دین اوی تؤلغوسیدور

ملا بنایی بو رباعی نینگ سؤنگی مصرعی نینگ قافیه سینی ردیف قیلیب، اؤزگا
قافیه بیله بیر رباعی آیتیپ اؤتکاردی:

میرزام که شاه بحر و بر بؤلغوسیدور
عالمدا هنر بیرله سر بؤلغوسیدور
بیر مهمل اوچون مونچه عنایت بؤلدى
مستعمل اگر دېسام، نی لار بؤلغوسیدور

اول فرصت-ته خواجه ابوالبرکه فراقی شهرسبزدين سمرقندغه کېلیب اېدی.
دېدی کیم، اؤشول ردیف و قافیه ده آیتماق کېراک اېدی. بو رباعی-نی خواجه
ابوالبرکه اېتدی، رباعی:

بو جور که قیلدی دور سورولغوسیدور
سلطان کرم بو عذر نی قولغوسیدور
تؤکولگان اگر چه تؤلماس، ای ساقی!
تؤکولگانیمیز بو دورده تؤلغوسیدور

(بابر نامه، ۹۰۶ نچی هجری ییل واقعه لری، تاشکینت: 1960م.، ۱۴۲ و ۱۴۳
نچی بېتلر) و (بابرنامه، جاپان نشری، ۱۲۸-۱۲۷ بېتلر).

دوشنبه کونی جمادی الاول آیی نینگ ییگیرمه اوچیده، سیر قیلاآتلاندىم.
سیر اثناسیده خاطریمغه یبتتی کیم، همیشه توبه دغدغه سی خاطریمده بار اېدی.
بو نامشروع امر ارتکابیدین علی الدوام کۆنگلومده غبار اېدی. دېدیم کیم اې
نفس:

چند باشی از معاصی مزه کش
توبه هم بی مزه یی نیست، بچش
نېچه عصیان بیله آلوده لیغینگ؟
نېچه حرمان ارا آسوده لیغینگ؟
نېچه نفسینگه بؤلورسېن تابع؟
نېچه عمروننگی قیلورسېن ضایع؟
نیت غزو ایله کیم یوروب-سېن
اؤلماکیننگی کۆزونگا کۆروب-سېن
کیم که اؤلماک اۇزیگا جزم اېتار
اوشبو حالت ته بیلورسېن که نېتار؟
دور اېتار جمله مناھیدین اۇزین
آریتور بارچه گناھیدین اۇزین
خوش قیلیب اۇزنی بو کېچماکلیک-تین
توبه قیلدیم چاغیر ایچماکلیک-تین
آلتون و نقره، صراحی و ایاق
مجلس آلاتی تمامین اول چاق
حاضر آیلاب، بارینی سیندوردوم
ترک اېتیب می نی، کۆنگلول تیندوردوم

بو سیندورولغان آلتون - کوموش صراحی و آلاتنی مستحقلا رغه و درویشلارغه
اولا شیلدی. اول کیشی کیم توبه ده موافقت قیلیب اېدی، عسس اېدی. سقال
قیرماقته و قۇیماقته موافقت قیلیب اېدی، اول کېچه سی و تانگلاسی بېک-

لاردین و ایچکی-لاردین و سپاهی-لاردین و غیرسپاهیدین اوچ یوزگا یقین کیشی توبه قیلدیلار، حاضر چاغیرلارنی تۆکتوروب، بابادؤست کبلتورگان چاغیرلارنی بویوردوک کیم، توز سالیب، سرکه قیلغایلار. چاغیرلارنی تۆککان بېرده بیر وایین قازدورولدی، نیت قیلدیم کیم بو وایین نی تاش بیله قۇپارتیب، بو وایین نینگ یانیده بقعە خیری قیلغایلار.

(بابرنامه، ۹۳۳ نچی هجری ییل واقعه سی، ۳۸۲ نچی بېت.)

* * *

آدینه کونی ذی الحجه آیی نینگ ایکی-سیده قیرق بیر قاتلا اۇقور وردنی بنیاد قیلدیم. اوشبو ایامده بو بیتیمنی:

كۆز و قاش و سۆز و تیلینی مودی؟

قد و خد و ساچ و بېلینی مودی؟

بېش یوز (و) تۇرت وزنده تقطیع قیلدیم. بو جهتدین رساله ترتیب بېریلدى.

(بابرنامه، ۹۳۳ نچی هجری ییل واقعه سی، ۴۰۱ نچی بېت.)

بابر تویوقلردن

وصل دین سۆز دېرگا یۇق یارا منگا

هجر ارا رحم ایلاگیل یارا منگا

اۇقونگ اېتتى كۆپ یمان یارا منگا

مرهم لطفونگ بیله یارا منگا

* * *

أول كه هر كۆزی غزیل چین دورور

قاشیدا پیوسته آنینگ چین دورور

چونكه كۆپ یلغان آیتتى أول منگا

گر دېسام یلغانچی آنی چین دورور

باير مکتوبلری

حرمتلى اوقوچيلر،

بو يېرده بايرنينگ انشاسى و مکتوب نويسلىک يۇسونى همده اۇغىللىرىگه کورستگن يۇل-يۇرىقلر و بېرگن اۇگىتلىرى بيلن سيزلرنى تانيتىش مقصدده اۇغىللىرى همايون و کامران ميرزالرگه يازگن مکتوبلريدن ايکى نمونهنى کېلتيرهميز.

ايتيش کېرک که، همايون گه يازيلگن نامه «بايرنامه» متنيدين اقتباس بۇلېب، کامران ميرزاگه اتب يازيلگن مکتوب نينگ متنى «بايرنامه» گه کيريتلگن بۇلمه، بلکه مېن اونى هجرى ۱۳۶۷- يىلى تاشکېنتده، اوزبېکستان بيليملر اکادېمى سیده علمى-عملى سفرېم چاغیده «**اۇزبېک ادبياتى مسألهلرى**» ناملى مجله (میلادی 1979-يىلى، ۶۰۹ نچى سانى، ۸۸-۹۰ بېتلرى) دن کۇچيريب، اوزيم بيلن افغانستان گه آيب کېلگن اېدیم.

مکتوب نينگ اصل نسخه سى موجود بۇلمه، بلکه کۇچيريلگن نسخه سى «**نصیحتنامه بايرشاه به فرزند خود**» نامى بيلن (ت-۱۲۷۲) رقمى آستیده قازان (تاتارستان مختار جمهوريتى مرکزى) بيليم يورتى کتابخانه سينيگ «نادر قۇليازمه کتابلر بۇلمى» ده سقلنماقده.

اوشبو مکتوب متنى اۇزبېکستان عالمى بېگلى قاسموف تماندين اېسلب اۇتيلگن مجله ده، نامه نينگ فوتو کاپيسى بيلن بېرگه نشر اېتتيريلگن. متنده تله ى خطالر و کمچيلیکلر بار که غالباً کاتبلر تماندين يۇل تاپگن. اولرنى تۇلىق برطرف قىلىش نامه نينگ اصل نسخه سى قۇلیميزگه بۇلمه گنلىگى اوچون حاضرچه ممکن اېمس، البته. بېراق، بيز اوندهگى فارسى درى شعرلرى و بعضى بېر بېرلرېنى توزه تيب نشر قىلديک.

* ظهيرالدين محمد بابر شاه نينگ كېيىنلرى قۇلېمىزگە يېتىگن ايكيته تور كچه و بيرته هم فارسچه قيسقه، ايخچم و گۇزەل مضمون و انشالى نامه لرى، «بايرنامه» دن خواجه كلان گە جۇنتىگن مكتوبى همده اونىنگ «وصيتنامه» سىنى هم اوشبو نىشرگە كىرپىتىشنى فايده لى بىلدىك.



همايون-غە بيتىلگان خط نىنگ سوادى:

همايونغە مشتاقلىق-لار بىلە ساغىنىب سلام دېگاج، سۇز اول كىم دوشنبە كونى ربيع الاول آيى نىنگ اۋنىدا بېك كىنە بىلە بيان شىخ كېلدىلار. خط-لار دىن و عرضه داشت-لار دىن اول يوزداگى، بو يوزداگى كىفیت و حالات مشخص و معلوم بۇلدى.

شكر، بېرمىش سىنگا حق فرزندې

سىنگا فرزند و مىنگا دلبندي

تېنگرى تعالى مونداق سېوينچ-لارنى مىنگا و سىنگا هميشه رۇزى قىلغاي، آمىن يا رب العالمين.

آتىنى آلماىن قۇيمىش-سېن. تېنگرى مبارك قىلغاي، ولې باوجودكىم اۋزونگ بيتىب-سېن، موندىن غافل بۇلوب-سېن كىم كىرتت استعمال بىلە عوام، الامان دېرلار، يا اېل امان دېرلار، اۋزگا مونداق الف لام آت-تە كم بۇلور. تېنگرى آتىنى و ذاتىنى فرخنده و مبارك قىلغاي، مىنگا و سىنگا كۇپ بىل-لار و بسيار قرن-لار الامان-نى دولت و سعادت بىلە توتا بېرگاي!

تېنگرى تعالى اۋز فضل و كرمى بىلە بىزىنىگ ايشىمىزنى ياسايدور. مونداق قابو قرن-لاردا تاپىلماس. يانا سه شنبه كونى آي نىنگ اۋن بىرىدا اراجيف خبر كېلدى كىم، بلخ اېلى قىربان-نى تىلاب، بلخ قە كىيورمىشلار.

يانا كامرانغه، كابلداغى بېكلارگا فرمان بۇلدى كيم باريب، سىنگا قۇشولوب، حصار يا سمرقند يا ھرسارىنغه كيم صلاح دولت بۇلسا، يوروگايىسىز. تېنگرى-نىنگ عنائىتى بىلە باغىلارنى باسىب، ولايت-لارنى آلب، دوستلارنى شاد، دشمنلارنى نگويسار قىلغايىسىز. انشاءالله تعالى. سىزلارنىنگ جان تارتىب، قىلچ چاپماق محل-لارنىنگىزدور. قاپودا كېلگان ايشنى تقصير قىلمانگىز. گران جانلىق بىلە كاهل-لىق، پادشاه-لىق بىلە راست كېلماس:

جهانگىرى توقف برنيابد

جهان آن را بود، كو به شتابد

همه چيزى ز روى كدخدائى

سكون ميبايد، الا پادشاهى

اگر تېنگرى عنائىتى بىلە بلخ و حصار ولايتى مىسر و مسخر بۇلسا، حصاردا سېنىنگ كىشىنگ بۇلسون، بلخ تە كامران نىنگ كىشى-سى بۇلسون؛ اگر تېنگرى عنائىتى بىلە سهرقند ھم مسخر بۇلسا، سمرقندتە سېن اۇلتورغىل، حصار ولايتىنى انشاءالله خالصه قىلغومدور. اگر كامران بلخ-نى آزىرغانسا، عرضه داشت قىلىنگ. انشاءالله انىنگ قصورىنى اۇشال ولايت-لاردين-اۇق راست قىلغومىزدور. يانا سېن اۇزىنگ بىلور اېدىنگ كە دايم بو قاعده مرعى اېدى: آلتى حصه سىنگا بۇلسا، بېش حصه كامرانغه بۇلور اېدى. ھمىشە بو قاعده-نى مرعى توتوب، موندىن تجاوز قىلمانگ. يانا، اينىنگ بىلە يىخسى معاش قىلغايىسېن. اولوقلارگا كۇتارىملىك كېراك. اميدىم باركىم سېن ھم يىخسى اختلاط قىلغاي-سېن. اينىنگ ھم متشرع و يىخسى يىگىت قۇپوبتور، اول ھم ملازمت و يكجهت-لىق-تە تقصير قىلماغاي.

يانا سېندىن آزرارق گىلە-م بار، بو ايكى - اوچ يىلدىن بېرى بىر كىشىنگ كېلمادى. مېن يىبارگان كىشى ھم راست بىر يىلدىن سۇنگرا كېلدى. مونداق

بۇلورمى؟

يانا خط-لارينگدا يالغوزلوق كيم دېب-سېن، پادشاه-ليق-ته عيب دور،
نېچوك كيم دېبتورلار:

اگر پای-بندی، رضا پیش گیر وگر یکسواری، سر خویش گیر

هېچ قېدی پادشاهلیق قیدی-چە یۇقتور. پادشاهلیق بیلە یالغوزلوق درست
کېلماس. يانا مېن دېگاندىك بو خطلارينگنى بيتيب-سېن و اۇقوماى-سېن، نې
اوچون كيم، اگر اۇقور خيال قىلسانگ اېدى، اۇقوى اَلماس اېدىنگ، اۇقوى
اَلماگاندىن سۇنگ، البته تغيير بېرور اېدىنگ. خطينگنى خود تشويش بيلە اۇقوسا
بۇلادور، ولى اسرو مغلقتور. نثر معما هېچ كيشى كۇرگان اېماس. املانگ يامان
اېماس، اگرچه خيلى راست اېماس. التفات نى (ط) بيلە بيتيب-سېن؛ قولونج نى
(ى) بيلە بيتيب-سېن. خطينگ نى خود هر طور قىليب، اۇقوسا بۇلادور، ولى بو
مغلقتور. دىن مقصود تمام مفهوم بۇلمايدور. غالباً خط بيتيردا كاهل
ليغينگ هم اوشبو جهت-تين دور. تكلف قىلاى دېسېن، اول جهت-تين مغلقتور.
بۇلادور. بوندىن نارى بې تكلف و روشن و پاك الفاظ بيلە بيتى، هم سنگا
تشويش اُزراق بۇلور و هم اۇقوغوچى-غە.

يانا اولوق ايش اوستيگا باراسېن، ايش كۇرگان، راي و تدبيرليق بېكلار
بيلە كېنگاشيب، الارنينگ سۇزى بيلە عمل قىلغايسېن.

اگر مېنينگ رضام-نى تيلارسېن، خلوت-نشين-ليقنى و اېل بيلە كم
اختلاط-ليقنى برطرف قىلغىل. كوندا ايكي نوبت اينينگ-نى و بېكلارنى
اختيارلاريجە قويماي، قاشينگغە چارلاب، هر مصلحت بۇلسا، كېنگاشيب، بو
دولتخواه-لارنينگ اتفاقى بيلە هر سۇزونگا قرار بېرگايسېن.

يانا خواجه كلان مېنينگ بيلە گستاخانه اختلاط قىلاورگانيب اېدى، سېن
داغى، نېچوك كيم خواجه كلان بيلە اختلاط قىلور اېديم، اوشونداق اختلاط
قىلغايسېن. تېنگرى عنائتى بيلە اول سارى-لار ايش اُزراق بۇلسا، كامران-غە
احتياج بۇلماسا، كامران بلخ ته مضبوط كيشى-لارنى قۇيوب، اۇزى مېنينگ
قاشيمغە كېلسون.

يانا مونچه فتح و ظفرلار كابلدا اېكاندا بۇلدى. كابل-نى شگون توتورتورمېن، انى خالصه قىلدىم، هېچ قايسىنگيز طمع قىلماغاييسىز. يانا يىخسى بارىب-سېن، سلطان ويس-نىنگ كۇنگلىنى آلب-سېن، انى قاشىنگه كېلتوروب، انىنگ رآى بيله عمل قىلغايىسېن كىم، ايش بيلور كىشى دور. چىرىك-نى يىخسى يىغىب يورگايىسېن. آغيز سۇزلارىدىن بيان شىخ صاحب وقوف دور. معلوم بۇلغوسىدور دېب، مشتاقلىق-لار بيله سلام. پنجشنبه كونى ربىع الاول آىى نىنگ اۇن اوچىدا بيتىلدى.*



* بايرنامه، دكتور شفىقه يارقين اهمامى بىلن، 935 نچى هجرى بىل واقعه لرى، 266-270 نچى بىتلر.



محمد کامران میرزاگه

هندوستاندىن قندهارگه ييبارىلگن بابرشاه-نينگ مکتوبى:

فرزند ارشد و ارجمند سعادت نشان محمد کامران میرزا بهادرگا سلام محبت انجامیدن سۇنگ اول كيم، كۇكلتاش و ايچكى-لارينگ بيله سبق اۇقورغه رجوع كېلتوروب اېرميش-سېن. بو جهت-تين كۇنگولگا سرور و خاطرگا حضور يېتىب، نه بسيار خوشحالليك يوز بېردى. تېنگرى تعالى درگاهيدىن اميدىم بار كيم، جميع قابليت و صلاحيت بايندا كامل و مكمل بۇلوب، كمالغه يېتگايىسېن. هميشه اوشبو طريقنى مرعى توتوب، زنهار تقصير قيلمگايىسېن. نېچوك كيم حضرت خواجه حافظ دين منقول دور:

پيران سخن ز تجربه گویند، گفتمت

هان، ای پسر که پیر شوی، پند گوش کن

ابشيتتيم كيم چغتای اېلى كيم حضرت مغفور و مرحوم سلطان حسين ميرزادىن قالب-تورلار كيم اول اېل نينگ كۇپراك خراسان اېلى بيلان اۇلتوروب، قۇبوب بسيار قابليت و حيثيت پيدا قىليب، لطافت دين خالى اېرماس لار. اگرچه خراسان اېلى خوش طبع اېلدورلار، حيثيت-لاريدا سۇز يۇقتور، لاكن مذهب و ملت-لاريدا تنگ بار. فتنه انگيز اېلدورلار. اۇغولنى اتادىن، اتانى اۇغولدىن ايىرورلار. الارنينگ يوزيگا فريفته بۇلوب، اوز احتياطينگنى قۇلونگدىن بېرماگايىسېن. تورك اولوسيدىن اتاسى قل باشلاغان، اناسى پتوى(؟) باشلاگان. تۇره كۇرگان اېل بار كيم، اتالارى آتا - اناميزگا خدمت قىليب، جان تارتىب، ايسىغ - ساووغدا، سفر و حضردا بېرگا بۇلوب، لحظه، بلكه لمحە ايرىلميان، خدمت شايسته قىليب و بنده-لىقنى برجاي كېلتوروتورلار. اول اېلدىن امتحان قىليب،

اېشيكينگا يۇل بېروب، وکیل مطلق اېتیب، غافل بۇلماغايېسېن. كېچىك - ياشلىق اېرسالاردين كېنگاش سۇروب، مصحلت- اصلا و مطلقا هېچ مېم-غه اشتغال قىلماغايېسېن. اندېشه-لىق بېكلار ايلان و عالی رأى قراچو دولتخواه-لار كيم هميشه مصحلت اېچيندا بۇلا كېلپيتورلار، الارنىنگ سوال - جواب و كېنگاش -لاريدىن چىقماغايېسېن. خوشامدگوى سۇزيغه فريفته بۇلوب، دولتخواه-لار كيم، دولتگا مناسب سۇزنى اېشيتيب، كۇروب - بېليپ، كېليپ يوزونگا قاتيق ايتورلار، الارگا اچىغلمماغايېسېن. اگرچه يوزونگا فى الحال كۇرونور، آخر نېچه كۇپ كولدورور. مثل دور كيم: دۇست يىغلانور، دشمن كولدورا ايتور. دۇست و دشمن نى تانيپ، بو مضمون بيلان عمل قىلماغايېسېن.

مصراع:

جای گل، گل باش و جای خار، خار.

تقى قندهار چيرىكى احتشام دور. هر قايسى كېچىك - كيريم نينگ سۇزى بيلان اول سارى اتلانغوى بۇلماغايېسېن. اگر ضرورت بۇلوب، قابو تاپيب، اتلانور بۇلسانگ، ايش باشلاگان، مجلس كۇرگان، تۇره - تۇقه كۇرگان توزوك قىلغان دولتخواه-لارينگا كۇنگول بېريب، يىخسى ايتيب يىبار. ابلدين يىخسى سۇزونگى ايتيب، مكممل بۇلوب، استعداد تمام بيلان متوجه بۇلغايېسېن. يىراق - ياقيندين اېشيتورگا و كۇرورگا مناسب بۇلغوسيدور.

تقى ناجنس، كم-ذات هر نېچه خوش طبع و قابليتلىق بۇلسالار، تربيت قىلوب، امور مملكت-گا دخل بېرماغايېسېن كيم، حضرت شيخ سعدى دين منقول دور كيم:

ناكس به تربيت نشود اى حكيم، كس

در باغ لاله رويد و در شوره، خار و خس

حضرت مولانا جامی دین بو قطعه مشهور دور:

هر که ناکس بود در اصل و سرشت
به تقالیب دهر کس نشود
سگ مگس را اگر کنی مقلوب
قلب آن غیر سگ مگس نشود

تقی ماوراءالنهر اہلی بسیار ساده لوح اہلدورلار. هر نیچه بی-قابلیت بؤلسالار، الارگا اعتماد قیلسه بؤلور. تخصیص اول قرص شبستان نینگ شمع انواری دور و یا گلستانی نینگ عندلیبی سخنور حضرت خواجه عیبداالله کیم امداد قیلیتورلار، تا عنایت بو ایشلارنینگ دولت اول عزیزلارنینگ ہمتی-دین دور. اول سلسله نینگ مرید و اصحابی، پادشاه زاده دہب، سپنگا کپلسالار، زنہار اکرام و اعزازلارینی مرعی توتوب، الارنینگ باری-سیدا تقصیر قیلماغایسپن. الار کیم عشق بابندا بؤلورلار، سپورلارنینگ ایتینی ہم سپورلار.

تقی ہندوستان کیفیتی فتحنامہ-دین معلوم قیلغونگدور. ابراہیم، کیم ہندوستان پادشاہی بؤلغای، انی اؤغلی قؤلغہ توشوبتور. انی، سپن فرزند دلبندا بیباریلدی، نپچوک کیم انینگ احوالیندین خبردار بؤلوب، اوزونگ مقید بؤلغایسپن. موندین سؤنگ کیم هر واقعہ یوز بپرسا، ارسال قیلغومدور.

والسلام، حسنینگ نظارہ-سیدا پیوستہ-میز، رہگذر یوق. سؤز اوشبودور

کہ جانا، خالق دین اوزگا سؤز یوق.





خواجه کلان گه بابرشاه-نينگ مکتوبى:

خواجه کلانغه سلام دېگاچ، سۆز اولکيم، شمس الدين محمد اتاوه-غه کېلدى، کیفیت-لار معلوم بۆلدى. بيز نينگ اهتمايميز اول سارييلار بارماققه بېحد و بېغايت تور. هندوستان ايشلارى هم بير نوع سامان تاييب کېلادور. تېنگرى تعالى دين اميد انداق دورکيم، بو آرانينگ ايشى تېنگرى تعالى عنايتى بيله بات سرانجام تاپغاي. بو ايش ضبى-دين سۆنگ بې توقف، تېنگرى بيتکورسا، متوجه بۆلغومدور.

اول ولايت لار نينگ لطافت لار ينى كيشى نېچوک اونوتقاي؟! على الخصوص مونداق تايب و تارك بۇلغاندا، قاوون و اوزوم-دېك مشروع حطنى نې-طور خاطردين چيقارغاي؟ بو فرصت-ته بير قاوون كېلتوروب اېديلار، كېسب بېگاچ، غريب تائير قىلدى، تمام بېغلاب يېديم.

كابل نينگ نامربوط لوغىنى بيتيلىب اېدى، اول باب-ته اندېشه قىلىب، آخر خاطر مونگا قرار تاپتى كيم، بيتى - سېكيز حاكم بير ولايت-ته بۇلسا، نې طور مربوط و مضبوط بۇلغوسيدور؟ بو وجه-دين اېگاچيمنى و حرملارنى هندوستانغه تيلاديم. جميع كابل ولايت و قراياتىنى خالصه قىلديم. همايونغه و كامرانغه هم بو مضمونى مشروح بيتيديم. بير اؤبدان كيشى اول خطلارنى ميرزالارغه اېلتسون. موندن بورون هم اوشبو مضمونى ميرزالارغه بيتيب بيباريب اېديم، شايد معلوم بۆلدى اېركين. اېمدى اول ولايت نينگ ضبىدا و عمارتيدا هېچ عذر و سۆز قالمادى. موندن سۆنگ اگر قۇرغان نامضبوط يا رعيت نامعمور بۇلسا؛ يا ذخيره بۇلماسا؛ يا خزينه تۇلماسا؛ اول عمدە الملك نينگ بېمحاصل-ليغىغه حمل بۇلغوسيدور. بعضى ضروريات كيم، مسطور بۇلغوسيدور، بعضى سيغه فرمان هم بار بيتور. بولاردن آرتقان، خزينه بۇلسون.

ضروریات بولاردور: اول قۇرغان نینگ مرمتیغه؛ یانا ذخیره؛ یانا کپلور - بارور اېلچى نینگ علوفه و قۇنالغاسى؛ یانا مسجد جمعه نینگ عمارتى یارماغینی مالدين آلیب، شرعى قیلیب، صرف قیلسون لار؛ یانا کاروانسرا و حماملارنینگ مرمتی؛ یانا ارک-ته استاد حسنعلی قیلغان پیشیق خشت بیله نیمکاره عمارت نینگ اتمامی؛ بو عمارتنی استاد سلطان-محمد بیله مشورت قیلیب، مناسب طرح بیله بویرولسون. اگر استاد حسنعلی تارتقان بورونغی طرح باردور، خود اؤشنداق - اوق تمام قیلسون، یوق اېرسا، اتفاق بیله بیر شیرین طرحلیق عمارت سالسون، انداق کیم صحنی دېوانخانه صحنی بیله برابر بۇلغای.

یانا خورد کابل نینگ بندى کیم تنگی نینگ خورد کابل ساری چیقاریدا بتخاک سوپی غه باغلاغلوق تور؛ یانا غزنى نینگ بندى نینگ مرمتی؛ یانا باغ خیابان و خیابان؛ یانا بو باغ نینگ سووی آز دور، مونگا بیر تېگیرمان سوونی ساتقون آلیب، کپلتورماک کپراک؛ یانا خواجه پسته نینگ غرب - جنوب طرفیدا توتوم دره سووینی بیر پسته اوستیگا کپلتوروب، حوض قیلیب، نهال لار تیکتوروب اېدیم. گذرگاه نینگ مقابله سیدا توشگان اوچون و یخشی مدنظری بار اوچون "نظرگاه" غه موسوم بۇلیب اېدی، موندا هم یخشی نهال-لار تیکماک کپراک؛ طرح بیله چمن لار قیلیب، چمن لار اطرافیدا خوشرنگ و خوشبوی گل و ریاحین تیکماک کپراک.

یانا سید قاسم هم کومک تعیین بۇلدى؛ یانا تفنگ اندازلار بیله استاد محمد امین جیبه-چی نینگ احوالیدین غافل بۇلمانگ؛ یانا بو خط یتگاچ - اوق اېلچیمنى و حرملارنى بات چیقاریب، نیلاب قه چه بدرقه بۇلوب کپلینگ. کپراک کیم اوشبو خط یتگاچ، اوشول هفته-دا هر نېچه کېچ قالسالار، البته چیقسون لار، نې اوچون کیم هندوستاندین بارغان چیریک تار ییردا تنقیص-لیق هم تارتارلار، ولایت هم خراب بۇلور.*

* بابرنامه، دکتور شفیه یارقین اهمامی ییلن، 270-272 بیتلر.



فراق دشتيدا يیتگان غم و تفکردين
 اسیر دلشده، یعنی فقیر بابردين
 دعا و قوللوق انگاکیم جناب و قدری ایننگ
 بلند و عالی ابرور وهم ایله تصوردين

قوللوق و دعادين سؤنگ عرض اولکیم فراق کونلاری نی بلا اؤزون بؤلور ابرمیش، و فراق کونی نینگ هر ساعتی-دا یوز بلا فزون بؤلور ابرمیش. بو نهایتی یوق غم و فرقت ته، و بو غایتی یوق بلا و شدت ته، وصالینگ خیالی بؤلماسا نبتگای ابردیم، و خیالینگ وصالی بؤلماسا، باشیمنی آلیب کبتگای ابردیم. اعتقادیم سنگا اول یوسونلوق ابدی کیم عرض قیلدیم، و مرادیم سبندین بو ینگلیغ دور کیم شرح ایلارمین:

مراد وصلینگ ابرور، ایله یاد بابرنی
 اونوتماغیل یانا بو نامراد بابرنی



خراسان و عراق فضالسی بیله فصحاسی خدمت-لاریده معروض اولکیم جبّت اقتضاسی بیله شعرغه مایل و مقتضای وقت بیله بیرار- ایکی-رار بیت-قه قایل بؤلولور ابدی. خاطرغه بیتار ابردی کیم مصطلحاتینی داغی بیر کیشی قاشیدا کورولسا، کونگولگا کبچگان شهبه نی اندین سؤرولسا. تقدیر حسبی بیله انگا توفیق تاپیلمادی و بو، بی تحقیق قالدی. آخر اؤز آیمدین بیر - ایکی رساله

معلوم قیلیب، بیر نیچه کلاغ پا مرقوم بۇلدی. ملتمس اول کیم هر غلط و سهوی کیم بۇلسا، کورگوز گایلار، اصلاح قلمی بیله اول غلط و سهوین توز گایلار، تا بو وسیله بیله بو تألیف نینگ سقمی صحت قه بدل بۇلغای و مؤلف نینگ جهلی علم-غه مبدل.



مکتوبِ مرغوب که مصحوب یکی از ارباب-القلوب بود، در ایمن اوقات و آسعد ساعات رسید. نه چندان بهجت و سرور و خرمی و حضور بر این دل و جان مهجور روی نمود، که در حیزِ تقریر آید و یا در حیطة تحریر گنجد. ملتساتی که بدان اشعار داشت و متمنیاتی که از آن انتظار میبرد، از زبان قلم مذکور و بر روی نامه مسطور بود. التماس و تمنی بر حسب دلخواه و مدعا به حصول انجامیده و به وصول رسیده. قاصدی به سوی مقصود روانه کرده شد. مقدار یک کف* اشرفی از حامل رقعہ طلب نمایید.

تحریر فی سنه ۹۳۰ هـ. ق.

* به حساب جمل: ک = ۲۰، ف = ۸۰، مجموع آن = ۱۰۰ اشرفی.



ظهيرالدين محمد بابراشاھ نينگ فرزندلريگه وصيتنامهسى

بو مهم سندنينگ فوتوكوپى نسخهسى، اۈزبېكستان نينگ انديجان شهريده گى
«بابر و خلق ارا مدنيتى موزيمى» ده سقلنه ياتگن فوتوكاپى يوزيدن آلينگن.

ابسلتمه:

بابر نينگ وصيتنامه سى آگره شهري يانیده گى «نيلوفر» باغیده بابر
تمانيدن دم آله ياتگن پيتيده يازيلىب، همايون گه ييباريلىگن. مذکور وصيتنامه
«بابرنامه» گه كيرمه گن. اونينگ اصل نسخه سى اوزاق وقت هندوستانده گى
بهوپال دولت كتابخانه سيده سقلنگن. ميلادى 1921 يىل 11- دسامبرده هند
تاريخچى عالم «ناتھ» اوندن نسخه كۈچيريپ آليشگه موفق بۈله دى. پروفيسور
«ناتھ» (هندوستان بابر نگاهيده) آتلى رساله سيده مذکور وصيتنامه گه عليحده
اۈرين بېره دى.

بو وصيتنامه نينگ فوتو كاپيسى «بابر خلق ارا فوندى» علمى هيئت
اعضالرى تمانيدن قۈلگه كيريتيلگن و اۈزبېكستان گه آليپ كېلىنگن.

«وصيتنامه» نينگ اۈزبېكچه ترجمه سى:

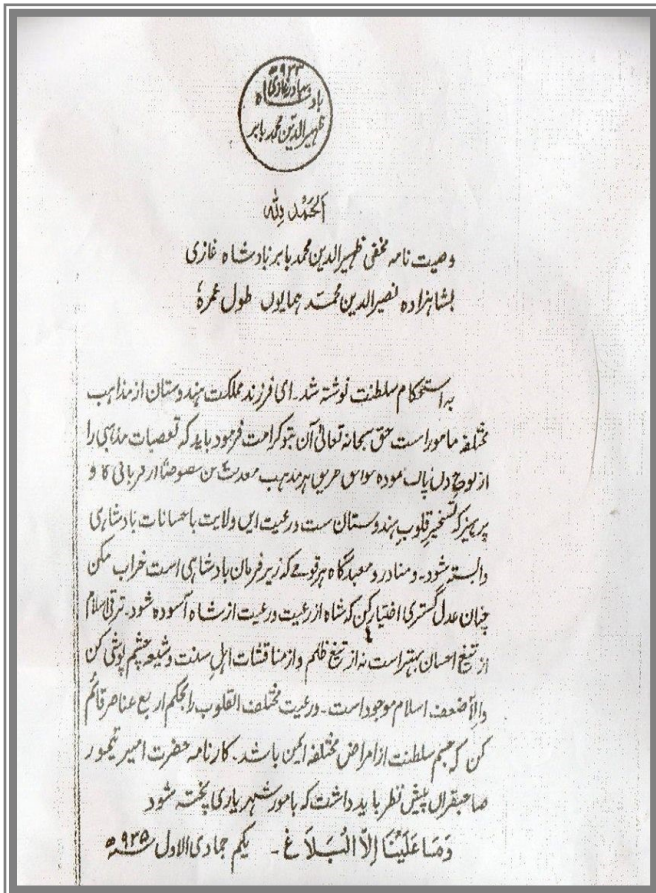
بھادر پادشاھ غازى ظهيرالدين محمد بابرنينگ وصيتنامه سى

الحمدلله

سلطنت نينگ استحكامى اوچون يازيلدى.

اې فرزند! هندوستان مملكتى تورلى مذهبدرن عبارت. سبحان الله تعالى اونى
سېنگه كرامت قيلدى. هر بير مذهب گه تعصب سيز و پاك قلب بيلن قره گين؛
هر بير مذهب و طريقت گه عدالتلى بۈل؛ خصوصاً سيگيرنى قربان قيليشدن
سقلنگين. بو هندوستان خلقى نينگ قلب ارداغى و بو ولايت اهلى نى پادشاھ گه
يخسى نظر بيلن باغله نيش يۈلى دير. پادشاھ فرمانيگه بۈى سۈنگن خلقنى خراب

قیلمه گین. عدالتنی اختیار قیلگین. شونده شاه رعیتدن و رعیت شاه دن خاطر جمع بؤله دی. اسلام نینگ ترقیاتی احسان تیغی بیلن یخشیراق دور، ظلم تیغی بیلن اېمس. سنت و شیعه اهلی آره سیده گی مناقشه لر دن اوزاقدہ بؤل. چونکه اسلام بوندن ضعف تاپه دی. تورلی اعتقادلی خلقلرنی تورت عنصر حکمیگه بناء بیرلشتیر. شونده سلطنت وجودی تورلی کسللیکلر (یا تشویشلر) دن خالی بؤله دی. حضرت صاحبقران امیر تېمورنینگ ایش یوریتیشلری (یاساسی یا توزوکی) دایما یادینگده بؤلسین. شونده دولتینگ معمور و پخته بؤله دی. بیز بیتکه زیب قویه میز، خلاص. جمادی الاول آبی نینگ بیرینچی سی ۹۳۵- نچی سنه.



هروقت که کۇرگاسین مېنىڭ سۇزومنى
سۇزومنى اۇقوب انگلاغاسین اۇزومنى



عراق و فارس گر یتسه سېنىڭ بو شعرىڭ اى بابر
انى حفظ اېتگوسى حافظ، مسلم توتقوسى سلمان

بابر شەرىدە حکمتلى سۇزلىر

ظھیرالدین محمد بابر اۋزى نىڭ حیاتىدە شاھ بۇلسە ھەم، كۇپدن كۇپ
يخشى-يمانلىغلىرىنى كۇردى؛ اۋز شەھر و ديارىدن اجرە لىدى؛ بعضى قوم و
دۇستلىرىدن ياووزلىكلر و بار كلفلىرىنى تارتىب، عظمتلى بىر امپراطورلىكنى قورماق
مقصدىدە تاغ و تاشلر، دريا و چۇللىرىنى كېزدى؛ قىش دە قار ايچىگە كۇمىلىب،
اوروشلردە يرەلندى؛ قتيق كسلىكلرنى اۇتكزدى؛ خاتىن-بالە لرى ديدارىدن يىراق
توشدى؛ دنياده گى بار محنتلىرىنى چىكدى و شو يۇسونده اۋز مراد و اماجىگە
اېرىشىپ، كۇرگانىلر يا بابرلر امپراطورلىگىنى ھندوستان و افغانستانده قوردى.
انە شو دملر و قىينچىلىكلرنىڭ برچە سى اونىڭ شەرىدە يارقىن افادە سىنى
تاپگن. بابر شەرىدە ايتىب اۋتىلگن برچە مضمون و موضوعلىرىنى شرح و تفصیل
بېرگندە، ينه بىر رسالە يازىش كېرەك بۇلەدى. بىز بو كىچىك رسالەدە بابر
شەرىلردىن فقط گىنە پند- اۋگىتلر و حکمتلى سۇزلىرىنى تىلب، يخشى حیات
كېچىرىش گە يۇلالوچى بۇلسىن دېب، قويدە يازە مىز:

بۇلمادىم عمرودما بىردم خاطر خرم بىلە
گر اىلىك-تىن كېلسە، بىر دمنى كېچورمانگ غم بىلە

باری اېلگا یخشیلیغ قیلغیل که موندین یخشی یۇق
کیم دېگایلار دهر ارا قالدی فلان دین یخشیلیغ



موافق یارلار بیرله بو دمنی خوش کپچور بابر
نې اوچون کیم کپلور دمنغه بۇلاآلماس کیشی ضامن



اۋزونگنی شاد توتغیل، غم بیمه دنیا اوچون زنهار
که بیردم غم بیماککا آرزیماس دنیای فرسوده



مست و بېخودلوق بیله عمرونگنی اۋتکار دینگ، دریغ
اې کۋنگول، موندین باری بۇل بیر نیمه هشیارراق
غفلت اویقوسیدین اویغان، گر تیلار بۇلسانگ مراد
کیم بیتار مقصدغه هر کیم بۇلسه اول بیدارراق



کپچوردونگ آی و بیلنی مست و بېخودلوق بیله بابر
نېچه غفلت بیله عمر اۋتکارورسېن؟ نېچه کون آیل!



غافل اۋلما دولت ته، اۋزنی سالما محنت ته
تېنگری بېرور البته دولت ایستا، همت توت



دشمن نی که بو دهر زبردست قیلور
نخوت می دین بیر نېچه کون مست قیلور
غم یېما که یپتکورسه باشینی کۋککا
آخرینه یېر کیبی آنی پست قیلور

هرکيم که وفا قىلسه، وفا تايقوسيدور
 هرکيم که جفا قىلسه، جفا تايقوسيدور
 يخشى کيشى کورماگای يمانلىق هرگز
 هرکيم که يمان بولسه، جزا تايقوسيدور



اولکيم انگا علم ايچره غالب يۇقتور
 دېرلار که بېرى کېلورغه راغب يۇقتور
 دېدیم که بو سۇز راست اېماستور، نېگاکيم
 طالب نې تيلار اندا که طالب يۇقتور؟



احباب، يىغىلماقنى فراغت توتونگيز
 جمعيتينگيز بارىنى دولت توتونگيز
 چون گردش چرخ بو دورور، تېنگرى اوچون
 بىر، بىرنى نېچه کونى غنيمت توتونگيز



نې يار وفا قيلغوسى آخر، نې حريف
 نې صيف و شتا قالغوسى باقى، نې حريف
 يوز حيف، که ضايع اۇتادور عمر عزيز
 افسوس، که باطل بارادور عمر شريف



آلوده يوز تومان معاصى بۇلماق
 يوز رنج و تومان عذاب خاصى بۇلماق
 كۇپ يخشى اېكىن اهل خردنينگ قاشيدا
 كيم آغيريتيبان اتانى عاصى بۇلماق

یات-لارنى كېراك كه آشنا كم قىلسانگ
هر كىم كه وفا قىلسه، جفا كم قىلسانگ
نومىد بۇلور بارچه وفادارلارىنگ
گر شه نظرىنگ بىرله وفا كم قىلسانگ



اعضا و جوارحىنگنى حاضر قىلغىل
جان بىرله كۇنگول حاضر و ناظر قىلغىل
هر لحظه بىر اندىشه و بىر فكرنى قۇى
اندىشه و فكرىنگنى بارىن بىر قىلغىل



بې قىد مېن و خراب سىم اېرماس-مېن
هم مال بىغىشتورور لئىم اېرماس-مېن
كابل-دا اقامت اېتتى بابر، دېرسىز
انداق دېمانگىزلار، كه مقىم اېرماس-مېن



زنهار، كه دۇستلوقنى اونوتماغاسېن
توققانلىغ-دىن كۇنگولنى ساووتماغاسېن
يات-لار بىله دشمن طرفىن گر توتسانگ
توققانلىغ و دۇستلوغ طمع توتماغاسېن



ناصر سۇزى سىنگا نېچه مردود اۇلغاي؟
يخشى و يمان قاشىنگدا نابود اۇلغاي؟
بارى اېمدى معاش، بىر نوع اېت كىم
حق راضى و عالم اېلى خوشنود اۇلغاي

گر صدق بيله بيراو که عاشق بۇلغای
 معشوق وصالی انگا لایق بۇلغای
 پیر آیدا تاپقوسی مرادین بی شک
 هرکیم که اگر مرید صادق بۇلغای



عمر غفلت-ته اؤتکاريب باراسېن
 اي ييگيت واقف اول، قاريب باراسېن



مستعد بۇل و قيل اؤزنى قابل
 فيض-لار تا سнга بۇلغای واصل



بۇلسه گر شرع خلافی هر قول
 دېماگيل آنی و قيلغيل لاحول



غيبت و يالغان و موذی سؤزدين
 احتراز اېت، بيراق اېتگيل اؤزدين



هر يمان قولنى اؤزدين دور اېت
 تيلينگا بير نېمه نى مذکور اېت



نهى قيل هرني که منکر بۇلسه
 هرني ينگليخ که ميسر بۇلسه

ینه مؤمن ایشیدا یارلیق ایت
ابل و تیل بیرله مددگارلیق ایت



ظاهر و باطن ادب مرعی توت
بی ادب-لیق روش و راهین اونوت



شيفه يارقين

بابر عايله سیده شعر و ادب

ظهیرالدین محمد بابر، ھند کۆرگانلیر یا بابریلر امپراطورلیگی نینگ اساسچیسى «۹۳۷ ھ.ق.» ییلی عالمدن اۆتدی و نه فقط شان-شکوهلی امپراطورلیک و افغانستان و ھندوستان ده قوردیرگن عظمتلی آبدە لر، باغلر، قدوقلر، اریقلر، حماملر، کاروانسارلر، یۇللر، رباطلر، مسجدرلر، قصرلر، کتابخانه لر، اینیقسە شعر و ادبیات ساحە سیدە اۆزى نینگ اۆلمس و اونوتیلمس علمی-بديعی اثرلیرینی قالدیردی؛ بلکه شعر و ادبیات قریحە سى و شاعرلیک و تاریخچیلیک استعدادینی ھم فرزندلری و فرزندلری نینگ فرزندلریگە بیر ودیعه و توگنمس خزینە صفتیدە قالدیردی.

تاریخچیلر و تذکرە مؤلفلری نینگ ایتیشلریچە بابردن ھمایون میرزا، کامران میرزا، عسکری میرزا و ھندال میرزا ناملى تۇرت اۇغیل و گلرنگ بېگم، گلچەرە بېگم و گلبدن بېگم ناملى اوچتە قیز قالدی. بابر نینگ گلرنگ بېگم و گلچەرە بېگم ناملى قیزلردن تشقرى، برچە فرزندلری اۇز عصرلریدە اتاقلی شاعر، ادیب و تاریخچی بۇلیب اۇتگنلر.

منە بیز بو رسالە دە بابرنینگ شاعرلیک و تاریخچیلیک استعدادینی اونینگ فرزندلری وجودیدە ایزلب، قیسقە صورتدە اولرنى تانیته میز:

۱. نصیرالدین محمد ھمایون پادشاه:

بابر نینگ تونعیچ اۇغلى ھمایون «۹۱۳-ھ.ق.» ییلی ذى القعدە آیى نینگ تۇرتینچى كېچە سى كابلدە توغیلدى. انه سى «ماھیم بېگم» سلطان حسین میرزا بايقرا خاندانیگە باغلیق بیر بېك نینگ قیزی اېدى. ھمایون «۹۳۷-ھ.ق.» ییلی آتە سى وفات اېتگندن سۇنگ دەلى تاختیگە اېگە بۇلدى؛ ۲۶ ییل پادشاهلیک دورینی سوروب، «۹۶۳ ھ.ق.» ییلی ربیع الاول آیى نینگ

۱۴-نچی سیده دهلی ده عالم دن اؤتدی.

همایون هم آته سیدبک استعدادلی شاعر بؤلسه-ده، پادشاهلیک یوموشلری، بیر مونچه عیش-عشرتگه بېریلیب، کبچه لر تانگ آتگونچه بزملمده بؤلگنی، اینی لری کامران میرزا و عسکری میرزا قرشیلیکلری سببلی یوز بېرگن اوروشلر و تارتیشوولر بیلن بند بؤلگنی اوچون شعرگه کؤپ قیزیقمه ی قالدی. هر حالده، اوندن بیر قنچه غزل، رباعی، قطعه و باشقه شعرى پرچه لردن عبارت بیر دېوان قالگن.

بو دېوان دكتور هادی حسن نینگ تصحیح و اهمتامی بیلن هندوستان ده باسیلیب چیققن. دېوان نی قؤلگه کیریتالمه ی، روضة السلاطین ناملی تذکره دن کوچیریلگن همایون نینگ بیر رباعیسی نی قوییده بېره میز:

هردم ز فراق تو ماللیست مرا
هر روز ز هجران تو سالیست مرا
حالیست به غربتم که نتوان گفتن
سبحان الله غریب حالیست مرا

۲. کامران میرزا:

بابرنینگ ایکینچی اؤغلی محمد کامران میرزا بیر روایت ده «۹۱۴-ه.ق.» و ینه بیر قنچه تذکره لر اساسیده «۹۱۵-ه.ق.» ییلی کابلده گلرخ بېگم بطنی دن توغیلگن. آته سی بابر، تیریکلیگی چاغیده قندهار و کابل حکمرانلیگی و همایون تخت گه اؤلتیرگن دن کیین پنجاب حکمرانلیگی هم کامران میرزا گه بېریلگن اېدی.

کامران بو ولایتلر حکمرانلیگی گه قناعت قیلمه ی، اکه سی همایون میرزا گه قرشیلیکلر کؤرسه تیب، بیر قنچه اوروشلرگه سبب بؤلگنی اوچون «۹۶۰-ه.ق.» ییلی همایون میرزا فرمانی بیلن کؤر قیلیندی. اوندن کیین تقدیرگه تن بېرگن کامران میرزا، حج قیلش نیتی بیلن عربستان ساری یوزلندی و اوچ ییل -

کېتمە-کېت حج قىلىش شرفىگە اېرىشدى. تۇرتىنچى يىلى حج مەراسىمى جەريانىدە «۹۶۴-ھ.ق.» يىلى ذى الحجە آيى نىنگ ۱۵-نچى سىدە عربستان دە جەھان دن كۆز يومدى و معلى گۇرستانىدە خدیجە كبرى «رض» مرقدى ياووغيده دفن اېتىلدى.

كامران مىرزا عجایب استعدادلى، شىرىن سۆزلى، درویش مسلک بىر شاعر بۇلىب، درى و اۇزىك تىللىرىدە يره تگن سېرمضمون و جاذبه لى غزللر، رباغىلر، قطعە لر، مثنوى لر، فردلر دن عبارت بىر تۇلىق دېوان قالدیرگن. دكتور محمد محفوظ الحق اونىنگ درى شعرلىرىدن بىر دېوان توزىب، مكممل و مفصل اردو مقدمه بىلن هندوستان دە چاپ اېتتىرگن. مېن اېسە، كامران مىرزا نىنگ درى و اۇزىكچە شعرلىرىنى الفبا حرفلىرى اساسىدە ترتىب قىلىب، اوچ خطى نسخه و بىر باسىلگن نسخه بىلن سالىشتىرىب، تصحیح قىلىب، شعرلىرىنى هر تمانلمە ياروتىب، شرح حالى بىلن چاپ اېتدىم.

قويىدە درى و اۇزىكى شعرلىرىدن بىر بىر اۋرنك نى تىلب، كامران مىرزانىنگ استعدادى و مھارتى گە گواه بۇلسىن دەپ، كېلتىرە مىز:

غزل

سېندىن اىرو هر زمان كۇنگلوم مېنىنگ غمناك راک
 كۇكراگىم هجر اىلگىدىن پىراھنىمدىن چاك راک
 تىغ مژگان تېز اېتىب مستانه باقسانگ، اې قوئاش
 خىجىرىنگ بېباك و اندىن كۆز لارىنگ بېباك راک
 بىر نظر بىرلە بىلىب دردىم مداوا ايلادىنگ
 يۇقتورور حسن اھلىدا سېندىن كىشى دراک راک
 پاك-لار كۇنگلى مقامىنگ-دور، مگر نقاش صنع
 چىكمادى صورت بو صفحه اوزره سېندىن پاك راک
 كامران قول دور قد و رفتارىنگا كىم يۇقتورور
 قامتىنگىدىن باغ ارا سرو سھى چالاک راک

ای باد، به آن یار سلامم برسان
 در خلوت وصل او پیامم برسان
 بر صبح وصال و شام زلفش بگذر
 یعنی که دعای صبح و شامم برسان

۳. عسکری میرزا:

کامران میرزانینگ چین اینیسی عسکری میرزا «۹۲۲-ه.ق.» ییلی کابلده توغیلدی. همایون دهلی تختیگه اؤلتیرگندن سؤنگ سنههل حکومتی نی عسکری میرزا گه عنایت قیلدی، لېکن عسکری میرزا اکه سی کامران میرزا بیلن بیرگه لیکده همایون میرزا گه قرشی توریب، قیینچیلیکلرگه دوچ کېلدی. «۹۶۱-ه.ق.» ییلی حج زیارتی اوچون کعبه اوی تمانگه یؤلگه چیقتی، اما مقصدگه یېتالمه ی، حج یؤلیده شام و مکه اؤرته سیده گی بیر جای ده وفات اېتدی و اؤشه پیرده کؤمیلدی.

عسکری میرزا هم آته سی بابر و اکه سی کامران میرزادېک شعر و ادبیات شیداسی و ذوق-استعدادگه تۆله شاعر اېدی. اوندن دېوان قالگن بؤلْمسه هم، شعرلریدن بعضی بیر پرچه-لر ایریم بیاضلر و تذکره-لرده موجود. اونینگ شعرلریدن قوییده گی نمونه لرنی سیله دیک:

ای عسکری، ار مست مدامی، خوش باش
 ور معتقد باده و جامی، خوش باش
 گفتی: به خرابات نباشم بی او
 با یار اگر درین مقامی، خوش باش

چنین که خوی گرفتم به آشنایی تو
 هلاک میکنم محنت جدایی تو

گوشه میخانه جای باصفایی بوده است
 بی تکلف، گوشه میخانه جایی بوده است

۴. هندال ميرزا:

هندال ميرزا، بابر نينگ اوچينچى اۋغلى، دلدار بېگم بطنى دن توغىليب، همايون نينگ آنه سى ماهيم بېگم دن تربيت تاپدى. او «۹۲۵-ه.ق. «يىلى كابلده دنيآگه كېلدى. شو يىل بابر هندوستان فتحى نيتيده يۈلگه چىققن اېدى. هندوستان نينگ بير قنچه شهرلرېنى قۈلگه كىرېتگن چاغيده اونينگ توغىلگىنى اېشىتېب، يخشى ايرىم يا شگون آلب، اونگه هندال ديب ات قۇيدى.

هندال ميرزا هم اينى-آغه لر اۋرتە سېده يانگن اوروش اۋتىگه اۋتىن تاشيمه ى قالمه دى. همايون ميرزا بيلن بيرگه كامران ميرزا و عسكرى ميرزا قرشى لريده بير قنچه اوروشلر قىلب، آخريده «۹۵۸-ه.ق. «يىلى شهادت گه اېرىشدى. اونينگ جنازه سى كابل گه كىلتىرېلب، آنه سى بابر نينگ اياغى تمانيده دفن اېتىلدى.

هندال ميرزانينگ هم زبردست شاعر بۈلگىنى و اوندن گۈزه ل و ياقىملى شعرلر قالگىنى تذكراه لر و بياضلر ارقه لى بيله آله ميز. قويده گى شعرى نمونه لر اونينگ ميبين خيال و گۈزه ل قره شىنى، همده ظرافت و مهارت دن تۈله بولگن ليگىنى اثباتله يدى:

سرو قد تو مايل اهل نياز نيست
نازيست در سر تو كه در سروناز نيست

زان قطره شبنم كه نسيم سحرى
از ابر جدا كند به صد جلوه گرى
تا بر رخ گل چكاند اى رشك پرى
حقا كه هزار بار پاكيزه ترى

۵. گلبدين بېگم:

بابر نىنگ فضيلتلى، بىلىملى، اديب و تارىخچى قىزى گلبدين بېگم كابلده دلدار بېگم دن توغىلىپ، آنه سيدن كىچىكلىك دن ابدى ايرىلىپ قالگن بۇلسه هم، آنه سى نىنگ استعداد و بىلىمىنى ميراث آلىپ، يىخسى پرورش تاپدى. همايون ميرزا و اونىنگ آنه سى ماهىم بېگم بو قىزگه عنائتلر كۇرسه تىب، اونى تشويق و ترغىب قىلگنلرى طفىلى گلبدين بېگم هم اولرگه مهر قۇيىپ، «همايون نامه» كتابىنى همايون ميرزانىنگ پادشاهلىگى وقتىده يوز بېرگن واقعه لر بيانىگه بغيىشلىپ يازدى.

«همايون نامه» فقط بىر قۇلياومه نسخه يوزىدن باسلىگنى و نشر اېتىلگنى همده اۇشه نسخه نىنگ آخىردىن بىر قنچه ورقلر اوزىلىپ، يۇقالگنلىگى سببلى ناقص بۇلىپ قالگن.

«همايون نامه» ۹۳۷-يىل، يعنى بابر نىنگ وفاتى و همايون نىنگ پادشاه بۇلگن زمانىدن باشله نىپ، كامران ميرزانىنگ كۇر قىلىنگن واقعه سى بيانى «۹۶۰-ه.ق.» بىلن توگه يدى. همايون «۹۶۳-ه.ق.» يىلى وفات اېتگن. بو حسابگه كۇره ينه اوچ-تۇرت يىل واقعه لرى نىنگ بيانى نسخه دن توشىب قالگن دېب اۇيله يىمن.

گلبدين بېگم، همايون ميرزا بىلن بىرگه يىشب، دربارده گى و همايون پادشاهلىگى زمانىده يوز بېرگن واقعه لرنى اۇز كۇزى بىلن كۇرىپ، اۇز قولاغى بىلن اېشىتىپ، واقعه لر ايچىده بۇلگنلىگى سببلى «همايون نامه» نى كۇپ دقيق و مستند يازگن. بو كتاب فصاحت و بلاغت بىلن تاتلى درى تىلىده و ايخچىم روشده يازىلىپ، شىرقشناس عالملر و تارىخچىلر مراقلىرىنى كون سه يىن آرتتىرماقده.

گلبدين بېگم اوزون عمر كۇرىپ، «۹۸۳-ه.ق.» يىلى حج زيارتى گه هم مشرف بۇلگن.

«همایون نامه» دن همایون میرزا نینگ کسللیگی و بابر اؤز عمری و ساغلیگینی همایون گه فدیة بېرگن واقعه سینی تئلب، اؤز متنی یعنی دری تیلده تقدیم اېته میز:

«وقتی که ایشان (همایون میرزا) بیمار بودند، حضرت (بابر) روزه حضرت علی کرم الله وجهه نگاه داشتند و آن روزه از روز چهارشنبه نگاه میدارند. ایشان از اضطراب و بیپاقتی از روز سه شنبه نگاه داشتند. هوا بغایت گرم بود. دل و جگر ایشان تفسیده و در روزه مذکور به دعا خواستند که:

خدا یا! اگر به عوض جان، جان مبدل میشود، من که بابر، عمر خود را به همایون بخشیدم.

در همان روز حضرت فردوس مکانی را تشویش شد و همایون پادشاه بر سر خود آب ریختند و بیرون آمده بار دادند و حضرت پادشاه بابام را از جهت تشویش درون بردند.»

ایتیب اؤتکنیمیزدېک بابر نینگ نېره لری و چېره لری هم شعری استعدادنی میراث آلیب، شعر و ادب نی کورگانیلر عایله سیده تا باره دوام اېتتیرگنلر. اولرنی قوییده قیسقه راق تانییب، شعرلریدن بیر- ایکی نمونه بېریب اؤته میز:

۶. ابوالقاسم شوکتی:

میرزا کامراندن بېش قیز و بیر اؤغیل قالدی. کنیه سی ابوالقاسم و شعر ده تخلصی شوکتی بؤلگن ابراهیم سلطان میرزا اؤشه یگانه اؤغیل دور. شوکتی بیگیتلیک چاغیده، اېندی گینه جهانی یاروته من دېگنیده، «۹۷۴-ه.ق.» ییلی گوالیار قلعه سیده، جلال الدین محمد اکبر فرمانی بیلن اؤلدیریلدی. اؤلیم چاغیده بو بیت نی ایتگن:

قضا، به کشتن من اینقدر شتاب مکن
بخواهم از ستم مردن، اضطراب مکن

حبيب گنج بياضیده، شوکتی نینگ يېتى غزلىنى اوچره ته ميز. اؤشه
غزلردن قويیده گی مطلعلرنی تنله دیک:

يار، هر شانه که بر زلف سمن سا زده است
نشرتغم به دل غمزده ما زده است

شمع رخسارش که آتش زد به جان پروانه را
سوخت عشق آن پری پیکر دل دیوانه را

لاله از رشک رخت خیمه به صحرا زده است
سنبل از طره پرچین تو سودا زده است.

۷. گلرخ بیگم:

کامران میرزانینگ قیزی گلرخ بیگم «وفاتی: ۱۰۲۶-ه.ق.» شاعر و
فصاحت و بلاغته آتھسیدن قالیشمه یدیگان ادیب اېدی. عرفات العاشیقن تذکره
سیده گلرخ بیگم نینگ شاعرلیگی و استعدادی حقیده بونداق دېب یازیلگن:
«به غایت فصیح کامله بوده، عروس ثنائش همچو نام او گلرخ آمده... در
هزار و بیست و شش که بنده به اجمیر بودم، در اردوی بادشاهی درگذشت. این
بیت از اوست:

هیچگه آن شوخ گلرخسار بی اغیار نیست
راست بوده ست اینکه درعالم "گل بیخار نیست»

بابرنینگ خاندانیده یعنی فرزندلری نینگ اولادی ونبره و چبره لریده هم
انه شو شاعرلیک و ادیبلیک استعدادینی کؤپدن کؤپ اوچره ته ميز. ادبیات و شعر،
اینقسه کؤرگانیلر دوریده گی ادبی آقیم نی قیزیقیش بیلن اؤقیگن کیشیلر، زبب
النساء بیگم، داراشکوه، شاه جهان، بهادرشاه ظفر و باشقه کؤرگانی شاعرلر و ادیبلر
ناملری و اثرلرینی یخشی بیلیب اؤرگنگن بؤلسه لر کبره ک.

بیز بو کیچیک رساله ده همه لرینى تانیتماققه امکانیمیز یۇقلىگی اوچون، فقط گینه بابرینگ شاعر و اديب قیز- اۇغىللىرى و مثال صورتده کامران میرزانینگ اۇغلى و قیزی یعنی بابرینگ نېیره لرینى تانیتیب اۇتدیک. ینه بیر ینگیلیک:

بابر نینگ اۇزی بابرنامه ده آته سی عمرشیخ میرزا (وفاتی ۲ رمضان ۸۹۹ ه.ق.) حقیده سۆزله گنده، شعر طبعی بار ابدی، اما شعرگه پروا قیلمس ابدی، دیب یازه دی. شونینگ دېک اوکه سی ناصر میرزا شاعرلیگی حقیده بیرار سۆز هم ایتمه یدی، اما روضة السلاطین و حبیب گنج تذکره لریده بو ایکیکی کیشی نینگ شعر یازگنی حقیده معلومات و بیر نېچه غزل و شعر نمونه لری کبلتیریلگن. مېن بابر اولادیدن شعر نمونه لرینى بېردیم، اېندی آته سی و اینیسی دن هم بیر- ایکیکی شعرنی سیز عزیز اۇقووچیلرگه تقدیم اېتماقنی لازم دېب اۇیله یمن.

۸. عمر شیخ میرزا بن ابوسعید میرزا:

بو غزلى حبیب گنج بیاضی عمر شیخ میرزا دن دېب قید اېتگن، اما غزله شهر و دیاردن اوزاققه و هجرت گه توشگن کیشی نینگ آه و فغانی ینگره یدی. مېنینگ مطالعه م گه کۆره بابرینگ آته سی عمر شیخ میرزا غربتگه توشمه گن و مسافرلیکنی تجربه قیلمه گن. شونینگ اوچون بو غزلگه شېهه بیلن قره یمن. حبیب گنج بیاضیده عمرشیخ میرزا ابن ابوسعید میرزاگه منسوب قیلینگن غزل:

ما زشهر خود، پریشان و جدا افتاده ایم
در میان محنت و رنج و بلا افتاده ایم
قدر شهر خود ندانستیم و شکر نعمتش
زان سبب، بیمار و زار و بی دوا افتاده ایم
چرخ کجرفتار، با تیغ جفا آواره ساخت
ما کجا بودیم، این ساعت کجا افتاده ایم

مرغ زیرک بوده ایم، اما به تقدیر خدا
دانه یی ناچیده، در دام بلا افتاده ایم
ای عمر شیخ، از غریبی غم مخور، دلشاد باش
ما درین غربت، به تقدیر خدا افتاده ایم*

۹. ناصر میرزا بن عمر شیخ میرزا:

عمر شیخ میرزانینگ اوغلی و بابر نینگ اوگه ی اینیسی محمد ناصر میرزا
(۸۹۲-ه.ق.) بیله توغیلدی و «۹۲۱-ه.ق.» بیله وفات ایتدی.
او «ناصر» تخلص قیلردی (حیب السیر ۲- جلد، ۱۰۰- بیت و صبح گلشن
۴۹۶- بیت).

قوییده گی اوچته غزل «تحفة الحیب» ده ناصر میرزا نامیگه دیر. بیز
ایکیتته سی نینگ مطلعینی و بیر تؤولیق غزلینی بو بیرده ترقته میز:

چو دیدم آن بت خود را صباح، خواب آلود
سعادت نظرش، خواب غفلتم بر بود

ای بلای عاشقان بالای سرو آسای تو
کار ما بالا گرفت از قامت بالای تو



دوش ما را، خبر از وصل تو، میداد نسیم
جان ندادیم و نکردیم ادای تعظیم
چشم ما جای عزیز است و خیالت یوسف
دل ما نار خلیست و غمت ابراهیم

* روضه اسلاطین، ۲۲۰- بیت

چیست فردوس؟ دمی صحبت صاحب نظران
چیست دوزخ؟ نفسی فرقت یاران قدیم

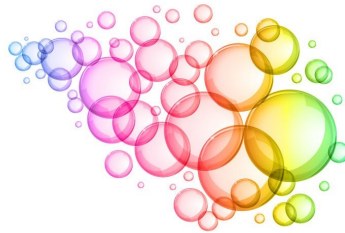
دی ز کوی تو صبا آمد و بر دیده، گذشت
شکر میگفت که: رستم ز خطرهای عظیم

عقل و جانست به سودای غمت نسیه و نقد
رخ و اشک است به بازار وجودم زر و سیم

جان سفر میکند از قالب و حق جانب اوست
در قفس جز به ضرورت نشود مرغ، مقیم

من کیم، گم شده و آمده، از هیچ به هیچ
خاک و خونی که دگر روز شود عظم رمیم

زندگی از نظر لطف تو ماند «ناصر»
رحمت آری ز رحیم ست و کرامت ز کریم*



بایر شعرلریدن ترجمه لر

شعر و ادبیات بویچه عملگه آشیریلهدیگن قیین و چیگل ایشلردن بییری، شعرنی شعرگه ترجمه قیلیش دور. نېگه که ترجمه ده شاعر شعرنی نینگ غایه سی و بدیعی خصوصیتلری، اینیقهسه شاعر عکس ایتتیرگن تویغولر و کپچینمه لرینی تؤولیق و بیتلری درجده انتقال بېریش، البته که جدا قیین و آغیر ایش دیر. مېن ظهیرالدین محمد بایر دېوانی نینگ علمی-انتقادی متنی نی تیارلش جریانیده اونینگ شعرلریدن الهام لیب، ۳۵ ته غزل، ۴۰ ته رباعی، ۱۲ ته فرد، ۲ ته قطعه سینی دری تیلیگه شعرگه اؤگیرگن اېدیم. کپین بو ایشنی دوام ایتتیردیم و حاضر ترجمه لریم سانی تله ی گینه؛ مثال اوچون برچه فردلری و قطعه لری و ینه بیر نېچیته غزل و رباعی و مثنویلری هم ترجمه قیلینگن. ترجمه لرده امکانی باریچه بایر نینگ اؤزی تنله گن وزن و قافییه و اؤزی ایشلتگن کؤپینچه دری سؤزلرنی امانتدارلیک بیلن سقلشگه ایتتیلگن من.

بو بیرده، ترجمه لردن بیر نېچه اؤرنک نی سیز حرمتلی اؤقوووچیلرگه پېشکش اېتیب، خاطرینگیزگه معقول و مقبول بؤله دی، دېب امید قیله من. بو ترجمه لر قنچه لیک یخشی عملگه آشیریلگنی و مېن بو ایشنی قنچه لیک موفقیتلی قیله آلگنیم قضاوتینی سیز عزیزلرگه حواله قیله من:

باز از اندوه چشمی، خسته بینم خویش را

باز بر زلف کسی وابسته بینم خویش را

باز جانم زار شد از حسرت لب‌های او

باز از دوری چشمش خسته بینم خویش را

گرچه آن ابرو کمان دورم فگند از چشم خویش
لیک پیش ماه خود پیوسته بینم خویش را
تا دلم وابسته زنجیر زلفش گشته است
شکر، چون «بابر» بسی وارسته بینم خویش را*



اگرچه صبر کردن بی رخت ای یار، دشوار است
به همراه تو بودن نیز بر من کار دشوار است
مزاجت نازک و تو تند و من دیوانه و مدهوش
چسان حالم به تو ای جان کنم اظهار؟ دشوار است
چه سود از ناله و فریاد خواب آلوده بختم را
که با این ناله ها کی گردد او بیدار؟ دشوار است
مرا آسان بود بودن، به همراه هزاران غم
ولی بودن در این دنیا بدون یار، دشوار است
وصالش را چو خواهی، ناز او بردار ای بابر
که از باغ جهان چیدن گل بیخار، دشوار است*



نی خویش ز من شده ست و نی بیگانه
نی غیر ز من راضی و نی جانانه
هرچند که افسون نکویی خواندم
در نزد همه شدم به بد افسانه

* بو غزل نینگ ترجمه سی: ینه بیر کوز غمیدین خسته کورامبن اوزنی
* بوغزل نینگ ترجمه سی: اگرچه سهنسیزین صبر ایلاماک ای یار، مشکل دور

امید دلم وصال باشد، دانم
 وصل تو مرا محال باشد، دانم
 گفتم که همیشه مهربان خواهی بود
 این گفته فقط خیال باشد، دانم



بنگر که ز چشم توست این خسته گی ام
 وز ابروی تو به غصه پیوسته گی ام
 از کوی تو صد بار سفر می کردم
 با زلف تو گر نبود دل بسته گی ام



تا چند سخن پیش تو مردود شود؟
 نیکی و بدی نزد تو نابود شود؟
 زین بعد معاش آنچنان کن که ز تو
 حق راضی و جمله خلق خشنود شود



مطرب چو کشد نوا، همه گوش کند
 جان و دل هر که مست و مدهوش کند
 مقصد چه بود که از همه یاد آرد
 زان جمع فقط مرا فراموش کند؟



از فرقت و غم چرا شکایت کنمت؟
 باز آی، که از وصل حکایت کنمت
 گر لطف خدا شود و پیشم آیی
 هر آنچه دلت خواست، عنایت کنمت

بابر حقیده یاز بیلګن اثرلر

بابر شناسلیک بویچه بابر حیاتی، فعالیتی، شخصیتی، علمی و ادبی میراثی تېگه گیده اؤلکه میز افغانستان و کؤپل خارچی اؤلکه لرده بیر قنچه کتابلر، رساله لر و کؤپدن-کؤپ علمی-تحقیقی مقاله لر بیتیلیب، نشر اېتتیریلګن. اوشبو رساله ده، بابر حقیده گی برچه اثرلرنی تانیتیش قیین و حتی ناممکنلیگی بېللی دیر. بنابرین، بو یېرده، بیز فقط گینه افغانستان عالمیری تمانیدن تألیف اېتیلیب، چاپ بؤلګن کتاب و رساله لرنی سیز حرمتلی اؤقووچیلرګه قیسقه چه تانیته میز.

۱. آرامگاه بابر:

بو کیچیک رساله رحمتلی استاد خلیل الله خلیلی ارقلی تألیف اېتیلیب، انیس هفته نامه سیګه تېگیشلی «ژوندون» مجله سی نشراتی حیثیده کابلده نشر اېتتیریلګن.

استاد خلیلی اثری نینگ بیرینچی ورقیده اثر تألیفی نینگ مقصدی حقیده بونداق یازهدی: «مقصد نگارش این مقاله که اکنون به شکل رساله طبع می شود تنها تاریخچهٔ باغیست که بابر شهنشاہ بزرگ مغل [مغل] سؤزینی ایشله تیش ینگلیش دیر. «شهنشاہ بزرگ تورک» دبیلیشی کبره ک-ح. یارقین] در آن مدفون است و بدین جهت است که از نگاشتن تاریخ کامل حیات سیاسی و شخصی بابر صرف نظر شده است.»

استاد خليلی اۆزی نینگ شیوا و سلیق نثری بیلن بابر باغی، بابر حیاتی نینگ بعضی ترماقلىرى، اونینگ مجلل تابوتى «آگره» دن كېلتيریلیب دفن اېتیلیشى، حاضرگی آرامگاه بناسینینگ ايريم خصوصیتلىرى حقیده مفصل و قیزیقلى معلومات بېره دی.

اثر نینگ سۇنگگیده (۷۰-۶۴ نچی بیتلر) «استدراک» عنوانی آستیده «همایون نامه» ناملى، همایون درباری نینگ آفتابه چىسى جوهر و بابر نینگ فاضله قیزی گلبدن بېگم تالیف اېتگن کتابلرنی قۇلیگه كېلیشىدن اېسلب، جمله دن گلبدن بېگم نینگ «همایون نامه» اثرینی مقتب، اثر متیندن بابر حیاتی نینگ سۇنگگی دملری حقیده گی معلوماتنی نقل قیله دی.

اېسلش كېره ك، بو رساله هجرى ۱۳۸۵ نچی ییلی كاندید اکادمیسین دكتور واحدی نینگ اهتمامی بیلن، ايريم ایضاحلر، چیرایلی بیچیم و صحافت بیلن «میرزا اولوغ بېك فرهنگى انجمنی» تمانیدن كابلده نشر اېتیلدی.

۲. ظهیرالدین محمد بابر شاه:

بو کتابنى اتاقلى عالم پوهاند عبدالحی حیبی تالیف اېتگن. اثر هجرى ۱۳۵۱ ییلی كابلده، بیهقی نشرات مؤسسسه سی تمانیدن چاپ اېتیلگن. كتاب، اولكه میزده بابر حقیده تالیف اېتیلگن كۆپ ترماقلى و مفصل معلومات بېره آله دیگن ارزشلى اثر بۇلیب، ۱۸۹ صحیفه نی تشکیل بېره دی. كتاب اوچ ییریك بۇلیمدن عبارت دیر:

بیرینچی بۇلیم: ظهیرالدین محمد بابر و اونینگ تیریكلیگی واقعه لری و هندگه قشون تارتگنلری،

ایکینچی بۇلیم: بابر نینگ علمی و ادبی شخصیتی،

اوچینچی بۇلیم: بابر نینگ سیاسی و ادارى شخصیتی.

کتاب مقواسی، اصل نسخه سی برتانیه موزیمیده سقلنه یانګن (میلادی 1505) ییلی کابلده ایشلنګن بابر ییګیتلیگی دوری نینگ چیرایلی تصویر ییلن بېزه تیلګن.

بولردن علاوه، کتابده بابر مقبره سیدن ابریم تصویرلر و «بابری خط» همده تاجیکستاندن تاپیلګن، خطی بابر قلمیګه منسوب بیر بیتیک تاش فوتوکاپیلری هم بېریلګن.

کتابده گی یازیلګن موضوعلر، اوقوچی ګه بابر نینگ کؤپ قیرّه لی سیماسی و شخصیتی همده زمانه سینینگ سیاسی-اجتماعی وضعیت ی و حادثه لری حقیده کپنګ و هر تمانلمه معلومات بېره آله دی.

بو اثر، سؤنګگی ییللرده پشاور و کابلده بیر-ایکی قتله «میوند انتشارات مؤسسسه سی» تمانیدن باسیلیب چیققن.

۳. دیوان ظهیرالدین محمد بابر:

بو مهم و قیمتی کتاب هجری ۱۳۶۲ نچی ییل، ظهیرالدین محمد بابر توغیلګنی نینگ (۵۰۰) ییللیگی مناسبتی ییلن افغانستان بیلملر اکادمیسی تمانیدن شفیقه یارقین نینگ مقدمه، مقابله و تصحیح سی ییلن کابلده (۲۰۰۰) تیراژده باسیلیب چیقدی.

بو کتاب مقدمه، بابر شعرلری (غزل، رباعی، تویوق، قطعه، فرد، مثنوی، والدییه رساله سی، مبین رساله سیدن بیر نېچه قسمی، معما و دری شعرلر)، «بابرنامه» دن سینلنګن پارچه لر، سؤزلیک (لغتنامه)، اعلام فهرستی، کتابشناسلیک و مأخذلردن عبارت بؤلیب، شونینگدېک بابر نینگ رنگلی تصویر ی، بابرنامه ده ایشلنګن مینیاتورلردن بیر نېچه رنگلی تصویرلر، کابلده گی بابر مقبره سی، بابر نینگ هند دېوانی نینگ سؤنګگی صحیفه سی و مبین رساله سی نینگ بیر صفحه سی تصویر ی هم بېریلګن.

«دېوان ظهيرالدين محمد بابر» ييغىندىسىدە (۴۵۰) صحيفە دن آرتىقراق
 حجمده بۇلىب، شفيقه يارقين يازگن علمى-تحقيقى مقدمه (۱۳۶) صحيفە نى
 تشكيل بېرەدى.

بو مقدمه، تۇرت فصل و (۳۴) ايچكى عنواندن عبارت بۇلىب، بابر حياتى،
 اثرلرى، دېوانى نىنگ خطى و چاپى نسخه لرى و آلدىنگى چاپى نسخه لردە گى
 آيرىم كىچىلكلر و يىنگىلىشلرى حقيده هرتمانلمه و كېنگ معلومات بېرەدى.

مقدمه فصللرى نىنگ عنوانلرى:

بىرىنچى فصل: بابر سىماسى نىنگ قىرەلرى،

ايكىنچى فصل: بابر اثرلرى و ايجادياتى،

اوچىنچى فصل: بابر شعرى نىنگ تانيتىشى،

تۇرتىنچى فصل: بابر دېوانى نىنگ خطى و چاپى نسخه لرى.

بو نشر، دنيا بابر شىناسلىگىدە بىرىنچى انتقادى نشر بۇلىب، اوشبو ساحه و بىلىم
 اهلى قاشىدە بابر دېوانى نىنگ «**كابل نشرى**» اتى بىلن تانىلگن و شهرت قازانگن
 دىر.

ابىلش اۇرىنلى دىر كه، «**بابر دېوانى**» نىنگ بىرىنچى نشرىگە كۇرە تۇلىق
 متنى: قالگن تور كچه/اۇزبېكچه شعرلرى، بىر قنچه درى شعرلرى، فردلر، برچه
 معمارلرى، منثور نامه لر و شعرلرى نىنگ بشقه تورلرى بىر قنچه معلوماتلر بىلن
 دكتور شفيقه يارقين نىنگ كۇپ بىللىك اىزلە نىشلر و تحقيقاتلرى طفىلى تعين
 تيارلندى. بو يىنگى تۇلىق و انتقادى نشر «**درىا در گوهر**» اتى بىلن هجرى ۱۳۸۷
 مىلادى 2008 يىلى كابلده، اطلاعات و فرهنگ وزىرلىگى تمانىدن چىرايلى
 بىچىم، صحافت و مقوا بىلن باسىلىب چىقدى.

بو يىنگى نشرده ۵ غزل، ۹ قطعه، ۴ رباعى، ۸ مثنوى، ۱۰ تۇرتلىك، ۲ تويوق،
 ۵۷ فرد، ۵۴ معما، ۱۵ مصنوع شعر، مصنوع ترجيع بند، ۲ ته اۇزبېكچه نامه همده
 بىر قنچه درى شعرلر و بىرته هم منثور نامه باسىلگن. بو نشر حاضرچه، دنيا
 بۇيىچە «**بابر دېوانى**» نىنگ نشر قىلىنگن اېنگ تۇلىق انتقادى و معتبر نشرى
 سنه لەدى.

۴. بابرګه ارمغان:

هجری ۱۳۶۲ ییلې ظهیرالدین محمد بابر توغیلګنی نینگ (۵۰۰) ییللیګی احتفالیګه بابر غزلریدن:

شکر لله عیش یوزلاندى و محنت قالمادى

یپتتى ایام وصال و شام فرقت قالمادى

مطلع لى بیر غزل اؤزبېک و تورکمن شاعرلری اره سیده مشاعره ګه قۇییلګن ابدى.

بو اېزګو ادبى عنعنه ګه (۲۶) کیشى قتنه شیب، اوشبو غزل استقبالیګه چیرایلی غزلر و قصیده یره تیب، بابر روحینى شاد اېتدیلر.

حرمتلى شاعرلریمیزنینګ ایتګن شعرلری «بابرګه ارمغان» ناملى بیر تۇپلمده ییغیلیب، شفیقه یارقین نینگ سۇزباشى و اهمتامى بیلن نشر قیلیندى. بوندن علاوه، اثرده بابرنینگ مشاعره ګه قۇییلګن غزلى، درى (شفیقه یارقین ترجمه سى) و پشتو (عبیر ترجمه سى) شعرى ترجمه لری هم بېریلګن.

«بابرګه ارمغان» اثرى (۷۰۰) نسخه و (۷۰) صحیفه ده، افغانستان بیلیملر اکادیمىسى تمانیدن هجری ۱۳۶۲ ییلې، معارف وزیرلیګى باسمه خانه (مطبعه) سیده چیرایلی قطع و صحافت بیلن چاپ اېتیلګن.

۵. مجموعه مقالات سیمینار بابر:

بو رساله هجری ۱۳۶۲ ییلې بابر توغیلګنی نینگ (۵۰۰) ییللیګى مناسبتى بیلن افغانستان بیلیملر اکادیمىسى تمانیدن اؤتکه زیلګن علمى سیمینارده اؤقیلګن پیاملر و مقاله لرنینګ قیسقرتیریلګن تۇپلمى دیر.

رساله افغانستان بیلیملر اکادیمىسى، اجتماعى علوم مرکزی تمانیدن هجری ۱۳۶۲ ییلې سیما انګار اهمتامى بیلن، رقى قطع، اخبارى کاغذ، (۱۰۰۰) نسخه ده، دولت مطبعه سى، کابلده چاپ اېتیلدى.

اثرده، بیر قیسقه کیریش سؤز، اَیریم فرهنگی اَرگانلردن اوچته پیام، سیمینار بؤیجه قیلینگن ایشلر راپوری، دکتور عبدالطیف جلالی نینگ «بابر در افغانستان»، دستگیر پنجشیری نینگ «انعکاس افغانستان در توزوک بابر»، پروفیسور رئیس توز محمودف نینگ «ظهیرالدین محمد بابر و حقوق بین الدول»، دکتور عارف عثمان نینگ «په افغانستان کی د بابر میراث»، شفیقه یارقین نینگ «شناسایی شعر بابر» و دکتور محمد یعقوب واحدی نینگ «کتابشناسی آثار ادبی بابر» ناملی مقاله لری و شونینگدک، اشرف عظیمی و محمد گبلی دردی لردن هم بیر-بیر پارچه شعر اؤزین بربیلیب، همه سی (۸۹) صحیفه ده چاپ ایتیلگن.

۶. بابری خط:

بو کیچیک و اینچم رساله بویوک سرکرده، شاعر و ادیب ظهیرالدین محمد بابرشاه اختراع قیلگن «بابری خط» حقیده- تألیف ایتیلگن نسبتاً تؤولیق و کبنگ علمی ایزلنیش و تحقیقات دیر.

ظهیرالدین محمد بابرشاه هجری 910- ییل کابله اؤز آتیگه اتب بیر خط اختراع قیلدی. تاریخده بو یازوو «بابری خط» آتیگه مشهور دیر. بابرینگ اؤزی منگو اثری «بابرنامه» ده اوچ قتله همده دېوانیده اېسه بیر قتله اوشبو خطدن ات توتیب، اَیریم شعرلر، قطعه-لر و سرخطلرنی اوشبو یازوو بیلن یازیب، اؤغیللری و دؤستلریگه بیبارگینینی اېسله-گن بؤلسه هم، بیراق بو خط حقیده کؤپ نرسه-لر یاییقلیگی و مبهم-لیگیچه قالگن. «اکبرنامه» کبی اَیریم تاریخی منبعلر، بابر پادشاه حتی «بابری خط» بیلن یازیلگن بیر مصحفنی مکه گه جؤنتگینینی هم قید ایتگنلر.

بوکونگه کبلیب عالملر و بابرشناسلیک بیلمی ترماغیده، اوشبو یازووگه تېگیشلی ایکی اَیری منبع و شو بیلن بیرگه بو یازووگه منسوب ایکی اَیری یازوو و مفردات بار. بولرینگ بیری «عجایب الطبقات» ناملی اثرگه بیریلگن «بابری خط» نینگ حرفلری و ایکینجیسی اېسه، مشهد شهزیده-گی «آستان قدس رضوی» کتابخانه سیده-گی «مصحف بابری» یازوویدن استخراج قیلینگن حرفلر دیر.

«بابری خط» کتابیده هر ایکله منبعده-گی یازوولر و حرفلری حقیده کینگ معلومات بپرلیب، تورلی اؤلکه لرده آلیب بارلیگن تحقیقاتلر و بیلدیریلگن فکرلر اؤرگه-نیلگن. شونینگدېک، کتابده ایکله منبعدن نمونه- عکسلر و تېگیشلی جدوللر هم بپرلیگن.

رساله نی اوشبو قلم (حلیم یارقین) تألیف ایتگن. رساله (۵۲) بیتده، هجری ۱۳۸۴ (میلادی ۲۰۰۵) ییلی «افغانستان آیدین فرهنگي انجمنی» تمانیدن (۵۰۰) نسخهده، «الازهر انتشارات مؤسسه سی» ارقه لی باسیلیب چیقن.

حرمتلی اؤقووچیلر، «بابری خط» گه منسوب ایکله حرفلرینگ عریچه حرفلر بیلن مقایسی یؤسونده توزیلگن جدول اوشبو کتاب مقواسینینگ تورتینچی بیتیده باسیلگن. جدول تېگره گی افغانستانده بابر و بابرگه تېگیشلی باسیلیب چیقن کتابلر مقواسی تصویرلری بیلن بیزه لگن.



بابر اجدادی و اولادی دن پادشاهلیک فیکنن کیشی لر

۱. امیر تیمور بن امیر تراغای: ۷۷۱-۸۰۷ ه. ق. (1370 - 1404 م.)
۲. جلال الدین میرانشاه: (آذربایجان و عراق ۸۰۷ - ۸۱۰ ه. ق.)
۳. محمد میرزا (پادشاهلیک و امارتگه بیتمه-گن.)
۴. میرزا سلطان ابوسعید: (ماوراءالنهر ۸۵۵ - ۸۷۲ ه.)، (هرات، بلخ، خراسان، گرگان و عراق عجم، ۸۶۳ - ۸۷۳ ه.)
۵. عمرشیخ میرزا: (فرغانه ۸۷۰ - ۸۹۹ ه. ق.)
۶. ظهیرالدین محمد بابر: (فرغانه ۸۹۹ ه. ق.)، کابل ۹۱۱ - ۹۳۲ ه. و هندوستان ۹۳۲ - ۹۳۷ ه. ق.)
- بابر نینگ توغیلگن بیلی ۸۸۸ و وفات بیلی ۹۳۷ ه. ق. (14 - فبروری 1483-1530 م.)
۷. نصیرالدین همایون: ۹۳۷ - ۹۶۳ ه. ق. (1530-1556 م.)
۸. جلال الدین اکبر: ۹۶۳ - ۱۰۱۴ ه. ق. (1556-1605 م.)
۹. نورالدین جهانگیر (سلیم شاه): ۱۰۱۴ - ۱۰۳۴ ه. ق. (1605-1628 م.)
۱۰. شهاب الدین شاه جهان: ۱۰۳۷ - ۱۰۶۹ ه. ق. (1628-1659 م.)
۱۱. محی الدین اورنگزیب - عالمگیر: ۱۰۶۹ - ۱۱۱۹ ه. ق. (1659-1707 م.)
۱۲. قطب الدین شاه عالم بهادر شاه اول: ۱۱۱۹ - ۱۱۲۴ ه. ق. (1707-1712 م.)
۱۳. معزالدین جهاندارشاه: ۱۱۲۴ - ۱۱۲۴ ه. ق. (1712-1713 م.)
۱۴. فرخ سیر: ۱۱۲۴ - ۱۱۳۱ ه. ق. (1713-1719 م.)
۱۵. شمس الدین رفیع الدرجات: ۱۱۳۱ ه. ق. (1719 م.)
۱۶. رفیع الدوله شاه-جهان ثانی: ۱۱۳۱ - ۱۱۳۱ ه. ق. (1719-1720 م.)
۱۷. ناصرالدین محمد: ۱۱۳۱ ه. ق. (1719-1720 م.)
۱۸. احمد: ۱۱۶۱ - ۱۱۶۷ ه. ق. (1748-1754 م.)
۱۹. عزالدین عالمگیر ثانی: ۱۱۶۷ - ۱۱۷۳ ه. ق. (1754-1759 م.)
۲۰. جلال الدین شاه عالم: ۱۱۷۳ - ۱۲۲۱ ه. ق. (1759-1806 م.)
۲۱. محمد اکبر ثانی: ۱۲۲۱ - ۱۲۵۳ ه. ق. (1806-1837 م.)
۲۲. بهادرشاه ثانی: (وفات 1279 ه.): ۱۲۵۳ - ۱۲۷۵ ه. ق. (1837-1858 م.)

۱۲۷۵ ه. ق. (1858 م.) بیلی بویوک بریتانیا، هند کورگانی دولتینی مغلوب و سونگگی پادشاهی

بهادرشاه ثانی سوریون قیلیب، هندی بریتانیا مستعمره سیگه ایلنتیردی.

مشاعرە

ظھیرالدین محمد بابر توغیلگنی نینگ (۵۱۰) ییللیگی احتفالی گە جوزجان ولایتی شاعرلری ارەسیدە اونینگ غزلریدن بیرى مشاعرەگە قۇییلگن ابدى. بو یېردە، اۇشە مشاعرەدن بیر نېچە نمونەنى كېلتیرەمیز:

بابر نینگ مشاعرەگە قۇییلگن غزلى

باش دا گر یۇقتور جلالت گوهریدین افسرې
یانیمە بس-دور مذلت توفراغیدین بسترې
کیرگالی کۆکسوم ارا کۈنگلوم، ایشیم کویماک دورور
مېن نېچوک کویمای که کۆکسوم ایچرە باردور اخگرې؟

صبر و هوش و عقل و دینیم-نى آلیب-تور نیلایین
سرو قدې، گلرخې، ریحان خطې، نسرین برې
کیرپیکى-دېک خنجرین اېل کۆکسى-گا کورگان زمان
کۆزومە هر کیرپیکین یارب که قیلغیل خنجری

ابرشینى یېلدورب یبتکاج، ییقیلدیم دۇستلار
آه کیم عمرورم درختینى ییقیتى صرصرې
گنج حسنیدا کورونگ زلفى بیله گلگونه-سین
گۇییا اۇت سالدی هریمان گنج اوزره اژدرې

هجر شامیدین مېنینگ قان یوتماغیمنى یاد اېتینگ
چېکسانگیز اول نازنین بیرلە صبوحي ساغرې
هر نېچوک-تور عمرنى بابر خوش اۇتکارماک کپراک
کیم بو بېش کون عمر غمگین بۇلغالی قیلماس گرى

مولوى جوهرى دن:

باش اوزه گر بۇلماسه عقل و خرددين افسرى
كىم مذلت توفراغيدن بۇلغاي انگا بسترى

درد و حرمانى يوره كغە اوت توشوب بۇلدى كباب
مېن نېچوك آه اورمايىن كۇكسومده توشگان اخگرى

نېلايىن اي دوستلار هجران بيلان بۇلوم ادا
قىلدى يوز پاره جگرنى كلفت غم خنجرى

دنيانى باد بهاريدىن آلالمى بھريى
آه كيم عمرىم نهالين يىقتى باد صصرى

گنج اگر هر يپردە بۇلسە اژدها اندە بۇلور
گنج حُسينگ اوزره توشگان زلفينگ اۇلغاي اژدرى

هر كيمى اۇزوجه ليك بزمين توزوبدور اۇزگاچه
تۇلمادى بو بزم لارغه دور دوران ساغرى

باشده هوش و دلده صبر و تنده طاقت يۇق بۇلوب
كۇرمه گان جور و جفادين قالمەدى يوزدين برى

عمر نقدى صرف بۇلدى حسرت و ارمان بيلان
نېچه كونليك عمرگا بيهوده يورمه جوهرى

اشرف عظيمى دن:

سعادت ياغدوسى

اېسدى يادينگ كۈيىدىن كۈنگىل باغينه صرصرى
بوزدى جانيم گلشنين بغيريم گه باسدى اخگرى

قان بۇلوب آقدى يورهك كۈزدن فراق تونلاريدە
اۈرگىلاى قاشينگ خيالى اوردى دلگه خنجرى

بختيم آسمانيدە بير يۇل جلوه قىلگىل چقنەبان
اې چىرايلىك! زهره سېن حسنينگه دورمن مشترى

غنچه بير كولدى، پريشان اۋلدى تون بوستان ارا
كىرپىكىدن باتديمو! بلبل پوتىگه نشترى

كۈزلارى چۇلپان، يوزى گل، مهرسىز اې نازنين
رسم دلبرلىكده سېندېك كۇرماديم بير دلبرى

زهر غم بۇلدى نصيبه درد و هجران جاميده
بۇلمادى قسمت مېنگه وصلت ميىدن ساغرى

بختسىز قلبيم! قرا تونلارغه چاقون سالغالى
قد كۇتارماسمو؟ سعادت ياغدوسيدن لشكرى

شبرغان، ۱۷/۰۹/۱۳۷۲

www.ezgu.org

الم قوينى

سید عزیزالله الفتى دن:

هجر ارا بيتگن الم قوينيده كۈنگيل گوهرى
أيله گن غم موجيدا آواره سېوگى صرصرى

يوتتوم افغان زهرينى يلغوز حيا بارين چېكيب
يوز فغان كيم أيلهدى رسوا سريغ يوز محشرى

گر توتر بؤلسم من اؤزسيزليكه صحرا يۇليني
عشقيده باغليغ كۈنگيل اندين قچان بؤلگه ي برى

كيم هوس نقدى گه قوچدى لُعبت ايامنى
توزمه يين غم برماغيده قامتين انگشترى

چاره سيز هجریده هر دم جلوهر آرتيب ينه
أورتهدى كۈنگيل يشيندېك كۈز آچيب باقن سرى

گل بناگوشيگه آسگه ي مينگ بهار اعجازينى
هر خطيگه مرواريد تۈككندە تېرلب يوزلرى

ايسته مه كۇرماق اوچون زنهار ساحل دين نشان
قان ايله قاتگن الم گردابيده كۈز لنگرى

دهر بازاريده حسرت نقدى دور عمرينگ نبتانگ
تايمه سنگ گر الفتى دنيا ايليدين مشترى

قوس-۱۳۷۲

شفيقه يارقين دن:

اۋيلر دېنكىزى

يلتره-ب تورگن ياشيمگه باقمه، مونچه سرسرى
هجر ارا تون قۇينىده بيلگيل، توغىلدى اختري

وصل ارا يشنه-ب اچيلديم، اۋزگه-لر كۈز قىلديمو؟
كىم تىكاندېك كۈزلريمگه كىردى هجران نشترى

ايرىلىق وادى-سىده يۈلىم يۇقالدى، سېوگىم
سېندن اىرو كىم قىلور بو يۈلدە مېنگە رهبرى؟

هر تاماندىن بير بلا ياغدى باشيمگه، نيله-يىن؟
نې قاقىشگه بار اياغيم، نې اوچىشگه شھېرى

آل يىناغيم سرغه-يىب، عشاق ارا تاپديم بها
عشق اىلىگى اۋرتە-دە قىلدى مگر كىمياگرى؟

كۈزلرينگ كۈزگوسىده عكس-اېتسه گر توغولرينگ
كۈزلريم اوتروسىده هر دم اچىلگە-ى منظرې

كېچە، تانگ اتگونچه اۋيلر دېنكىزىدە چۈمىلىب
اىلگىمە، اې كاش، كېلتورسم وصالينگ گوهرى

شېرغان، قوس ۱۳۷۲

www.ezgu.org

مأخذلر

۱. بابرنامه، بابر، ظهیرالدین محمد، پارسا شمسی ییف اهتمامی بیلن، «یولدوزچه» نشریاتی، تاشکبنت: میلادی 1989.
۲. ظهیرالدین محمد بابر شاه، حبیبی، پوهاند عبدالحی، کابل: قویاش بیلی ۱۳۵۱.
۳. دېوان ظهیرالدین محمد بابر، یارقین، شفیقه. کابل: قویاش بیلی ۱۳۶۲.
۴. آرامگاه بابر، خلیلی، استاد خلیل الله. کابل: چاپ بیلی بېللی اېمس.
۵. همایون نامه، گلبدن بیگم. اینتی بیوریچ نشری، لندن: میلادی 1902.
۶. روضةالسلطین، فخری هروی. پروفیسور حسام الدین راشدی تصحیح سی بیلن، سندھی ادبی بورد نشراتی، کراچی: میلادی 1968.
۷. مذکر احباب، قؤولیازمه.
۸. دېوان فارسی کامران میرزا، محمد محفوظ الحق مقدمه سی بیلن، هندوستان چاپی.
۹. ظهیرالدین محمد بابر معمالری، سید بېک حسنوف. ادبی میراث، ۱۲ نچی سان، تاشکبنت: میلادی 1978.
۱۰. بابرنینگ کامران اوغلی گه مکتوبی، بېگعلی قاسموف. اؤزبېک ادبیاتی مسألهلری، ۶۰۹ نچی سان، تاشکبنت: میلادی 1979.
۱۱. بابری خط، یارقین، حلیم. «افغانستان آیدین فرهنگی انجمنی» نشری، کابل: قویاش بیلی ۱۳۸۴ / میلادی 2005.

